

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Марія ОЛІЙНИК, Тетяна КОЛТУНОВИЧ

ПСИХОЛОГІЯ ЗАГАЛЬНА

Методичні рекомендації для студентів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта ОПП «Дошкільна освіта
(Психологія в закладах дошкільної освіти)»
та спеціальності 016 Спеціальна освіта ОПП «Логопедія»

Чернівці 2022

УДК 159.9(072)

Рекомендовано Вченою радою факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, протокол №12 від 30 червня 2022 р.

Рецензенти:

Радчук Галина Кіндратівна - доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри психології розвитку та консультування Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Іванчук Марія Георгіївна - доктор психологічних наук, професор кафедри педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

П 863 *Психологія загальна*: метод. рек. для студентів першого (бакалавр.) рівня вищої освіти спец. 012 Дошкільна освіта ОПП «Дошкільна освіта (Психологія в закладах дошкільної освіти)» та спеціальності 016 Спеціальна освіта «Логопедія» / уклад.: М.І. Олійник, Т.А. Колтунович. Чернівці, 2022. 85 с.

© Олійник М.І., Колтунович Т.А. 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ПСИХОЛОГІЯ ЯК НАУКА	
Тема 1. Психологія як наука. Предмет психології	6
Тема 2. Методи психологічного дослідження	9
Тема 3. Розвиток психіки і свідомості	12
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. СУТНІСТЬ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ВІДОБРАЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХІКИ ЛЮДИНИ	
Тема 4. Загальна характеристика пізнавальних процесів. Відчуття як чуттєва форма відображення дійсності	14
Тема 5. Сприймання, його класифікація і властивості	17
Тема 6. Увага як вид діяльності і пізнавальний психічний процес	19
Тема 7. Пам'ять. Індивідуальні властивості пам'яті	21
Тема 8. Мислення як вища форма пізнавальної діяльності	24
Тема 9. Мова і мовлення, їх зв'язок з мислительною діяльністю людини	26
Тема 10. Уява, її роль у розвитку особистості	29
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВІ ПРОЦЕСИ. ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ. ОСОБИСТІСТЬ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Тема 11. Емоції і почуття	31
Тема 12. Воля	33
Тема 13. Темперамент та його роль у діяльності й розвитку людини	35
Тема 14. Характер, специфіка його формування	41
Тема 15. Здібності. Специфіка їх формування	45
Тема 16. Поняття про особистість та її структуру. Міжособистісні стосунки	52
Тема 17. Психологічний аналіз діяльності. Сутність спілкування людини	58
КОНТОРЛЬНІ ПИТАННЯ	61
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	65
ДОДАТКИ	68

ВСТУП

Психологія сьогодні є наукою, яка привертає увагу не тільки фахівців різних спеціальностей, але і пересічних людей, що прагнуть підвищити свою психологічну культуру та вирішити життєві проблеми. Вагому роль психологічні знання відіграють у процесі підготовки педагогічних фахівців. Саме цьому сприяє вивчення навчальної дисципліни «Психологія загальна», яка є обов'язковою компонентою освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта (Психологія в закладах дошкільної освіти)» спеціальності 012 Дошкільна освіта та ОПП «Логопедія» 016 Спеціальна освіта.

Загальна психологія є систематизуючим чинником всіх психологічних дисциплін, експериментально та теоретично розробляє основні психологічні проблеми, пов'язані з фізичним та психічним здоров'ям людини, її поведінкою та адаптацією до сучасних соціально-економічних умов.

Основною метою навчальної дисципліни є засвоєння студентами знань про психологію як науку, її науково-категоріальний апарат, методи та завдання на сучасному етапі розвитку; осмислення сутності пізнавальної та емоційно-особистісної сфери людини, психічних процесів, станів і властивостей. Розвиток навичок застосування базових знань для засвоєння інших навчальних дисциплін психологічного циклу та формування професійних компетенцій майбутнього фахівця дошкільної галузі.

Зміст ОК «Психологія загальна» складається з трьох змістових модулів. Кожен з них містить теоретичну інформацію, яка у стислому вигляді пропонується на лекціях. Закріплення і застосування теоретичних знань, формування вміння і навичок їх застосування відбуватиметься на семінарських заняттях.

У першому модулі розкрито науково-теоретичні основи курсу, проаналізовано психологію як науку, розкрито предмет її вивчення.

Другий розділ присвячений характеристиці пізнавальних процесів.

Третій розділ роботи відведено вивченню емоційно-вольових процесів, індивідуально-психологічних особливостей особистості та психологічного аналізу діяльності.

У процесі вивчення дисципліни «Психологія загальна» студенти мають **знати:**

- етапи становлення психології як науки та основний категоріально-понятійний апарат дисципліни;
- закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ у контексті професійних завдань;

- сутність і закономірності розвитку особистості, її структуру, індивідуально-психологічні властивості особистості (темперамент, характер, здібності);

- емоційно-вольові якості особистості, їх прояв у діяльності та спілкуванні.

ВМІТИ:

- аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та окреслювати шляхи їх розв'язання;

- орієнтуватися в основних теоретичних напрямках сучасної психології;

- здійснювати пошук інформації з різних психологічних джерел, у т.ч. із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань;

- формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, відстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника;

- застосовувати знання загальної психології при вивченні інших дисциплін циклу професійної підготовки.

ВОЛОДІТИ:

- основними категоріями та поняттями загальної психології;

- методами психології: пізнавальними (дослідницькими) та методами активного впливу на людей.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ПСИХОЛОГІЯ ЯК НАУКА

Тема 1. Психологія як наука. Предмет психології (лекція – 2 год)

1. Становлення психології як науки.
2. Сучасні психологічні напрями, школи та концепції у психології.
3. Предмет, завдання, принципи та методи психології.
4. Міждисциплінарні зв'язки та характеристика основних галузей психології.

Мета заняття: розглянути історію виникнення психології як науки, її предмет, завдання, принципи, галузі тощо.

Тема 1. Психологія як наука. Предмет психології (семінарське заняття – 2 год)

1. Становлення предмету психології на різних етапах її розвитку.
2. Предмет і задачі сучасної психології.
3. Основні етапи розвитку психологічних знань.
4. Співвідношення наукової, життєвої та народної психології.
5. Галузі психології.

Мета: закріплення та узагальнення знань з теми «Психологія як наука. Предмет психології».

Термінологічний диктант: психологія, психічні процеси, психічні стани, психічні властивості, психічні новоутворення, соціально-психологічні явища, категорії психології, метод, методика, методологія.

Рекомендована література:

1. Баранівський В.Ф., Терещенко Л.Ф. Психологія та педагогіка: Київ: Паливода А.В., 2009. 224 с.
2. Варій М.Й. *Психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
3. Варій М.Й. *Загальна психологія*: підр. для ст. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
URL :<http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Варій%20М.Й..pdf>
4. Дуткевич Т. *Загальна психологія*: теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.
5. Іванова О., Корсун С., Москалюк Л. *Психологія. Вступ до спеціальності*. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 184 с.
6. Максименко С.Д. *Загальна психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 272 с.

7. Москалець В.П. *Загальна психологія* : підручник. Київ : Ліра-К, 2020. 564 с.
8. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології*: підручник: у 2 т. Київ : Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.
9. Зігмунд Фрейд. *Вступ до психоаналізу: нові висновки*. Київ: Навчальна книга-Богдан, 2021. 552 с.
10. Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, вул. Лесі Українки, 23)
URL:<http://www.library.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/01about>
11. Цифровий репозитарій наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
URL:<http://www.library.chnu.edu.ua/index.php?page=/ua/02infres>
12. Академічна доброчесність. Сайт Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
URL:<https://www.chnu.edu.ua/universytet/vazhlyvo/akademichna-dobrochesnist/>
13. Академічна доброчесність. Сайт кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти.
URL:http://preschool.cv.ua/akadem_dobrochesnist/
14. Академічна доброчесність. Сайт факультету педагогіки, психології та соціальної роботи.
URL:<http://webchnunew.kl.com.ua/виховна-робота/академічна-доброчесність/>

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Складіть глосарій основних понять з теми «Психологія як наука. Предмет психології» (10 понять).

Завдання 2. Поміркуйте над проблемними запитаннями. Обґрунтуйте свою відповідь.

1. Розкрийте перші уявлення про предмет психології.
2. Визначте основні завдання, що стоять перед сучасною психологією.
3. Як еволюціонувало поняття душі в історії психології?
4. Чим зумовлена поява психіки у живих істот?
5. Назвіть основні принципи наукового вивчення психіки.
6. Що таке психічне відображення? Як ви розумієте це явище?
7. Обґрунтуйте активний характер психічного відображення, у чому він полягає?
8. Які основні групи психічних явищ вона вивчає?
9. Як слід розуміти твердження, що психічні явища є суб'єктивним відображенням об'єктивного світу?

10. У чому полягає сутність рефлексивної природи психіки?
11. Назвіть і поясніть основні закономірності психічної діяльності.
12. Охарактеризуйте функції психіки.
13. Що таке свідомість і які її ознаки?
14. Що таке несвідоме і як воно пов'язане зі свідомістю?
15. Що є об'єктом вивчення в біхевіористичній психології? Внесок біхевіоризму до науки про людину.
16. На яких засадах базується структурна психологія?
17. У чому полягає сутність концепції психоаналізу?
18. У чому полягає сутність матеріалістичного підходу до розуміння психічних явищ?

Завдання 3. Написати есе на одну із тем:

1. «Чи актуальна на сучасному етапі структура особистості за З. Фрейдом»
2. «Фундаментальні галузі психологічної науки і їх місце у загальній системі галузей психології» (оформлення есе дивіться у Додатку 1 даних Рекомендацій).

Тема 2. Методи психологічного дослідження (лекція – 2 год)

1. Методологія та її роль у розвитку методів психології.
2. Класифікація наукових методів психології.
3. Загальна структура та етапи психологічного дослідження.
4. Методи активного психологічного впливу.
5. Методологічні принципи психології.

Мета заняття: дати студентам уявлення про різноманітність і важливість методів дослідження у психології, загальну структуру та етапи психологічного дослідження.

Тема 2. Методи психологічного дослідження (семінарське заняття – 2 год)

1. Категоріальний апарат та сучасні методологічні проблеми психології
2. Методи наукових досліджень.
3. Спостереження як основний метод.
4. Експеримент.
5. Додаткові методи.
6. Принципи психології, їх характеристика.

Мета: закріплення та узагальнення знань з теми «Методи психологічного дослідження».

Термінологічний диктант: методологія, принцип, метод, методика, лонгітюдний метод, спостереження, експеримент, лабораторний експеримент, природний експеримент, моделювання, методи опитування; тест, надійність, валідність, стандартизація; об'єкт дослідження, предмет дослідження, гіпотеза, відбір, вибірка, впорядкування даних; організаційні методи; емпіричні методи; методи обробки даних; інтерпретаційні методи.

Рекомендована література:

1. Варій М.Й. *Психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
2. Дуткевич Т. *Загальна психологія*: теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.
3. Іванова О., Корсун С., Москалюк Л. *Психологія. Вступ до спеціальності*. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 184 с.
4. Любіна Л.А., Борисюк А.С., Радчук В.М. *Психодіагностика*: навч. посіб. Чернівці, 2018. 276 с.

5. Поліщук С.А. *Психологічні практики в системі підготовки практичних психологів*: навч.-метод. посібник. Суми: Унів. кн., 2012. 135с.
6. Максименко С.Д. *Загальна психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
7. Москалець В.П. *Загальна психологія*: підручник. Київ: Ліра-К, 2020. 564 с.
8. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології*: підручник: у 2 т. Київ: Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. *Опрацювати матеріал за підручником Варій М.Й. Психологія: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с. Глава 2. Методологія, принципи та методи психології [С. 25-36]:*

- Методологічний простір психології
- Науковий метод: сутність, структура, застосування;
- Загальна методика психологічного дослідження;
- Принципи побудови психологічного дослідження;
- Методи психологічного дослідження;
- Визначити переваги і недоліки методів психології

Завдання 2. *Поміркуйте над проблемними запитаннями. Обґрунтуйте свою відповідь.*

1. Визначте специфіку експерименту як методу психологічного дослідження.
2. Проаналізуйте природний та лабораторний експерименти та зазначте їх відмінність і схожість.
3. Охарактеризуйте метод самоспостереження та вкаїть особливості вільного спостереження.
4. Дайте характеристику лонгітюдного методу та зазначте групу, до якої від належить.
5. Перерахуйте які методи відносяться до психо-діагностичних методів?
6. Проаналізуйте помилки, яких не слід припускатись експериментатору задля здобуття інформації про особистість під час інтерв'ю чи бесіди?
7. Охарактеризуйте математичні методи в психології та доведіть продуктивність їх застосування.

Завдання 3. *Дайте характеристику наступним «об'єктно-предметним» маніпуляціям.*

Вправа 1. *Опишіть з власного досвіду три ситуації спостереження, в яких Ви виступили як спостерігач та зробіть спробу визначити у них*

об'єкт і предмет свого спостереження.

Вправа 2. З досвіду навчання у школі пригадайте та опишіть ситуації, де учитель намагався:

- а) спрогнозувати наслідок ситуації, що розгортається;
- б) проявляти «тактовність» соціальної дії;
- в) морально вплинути на учня або групу дітей.

Пригадайте та оцініть ситуації, в яких учень виявляє:

- а) схильність до зображувальної творчості;
- б) схильність до лідерства в групі;
- в) схильність до глибинного, філософського пізнання явищ світу.

***Завдання 4.** Елементи тлумачення складових ситуацій дослідження.*

Вправа 1. Ситуацією спостереження вважають ситуацію, в якій:

- а) предмет спостереження поданий у його сутнісній характеристиці;
- б) зовнішні умови ситуації є типовими для визначення сутності предмета спостереження;
- в) предмет спостереження відкритий для психологічного впливу (пізнавального насамперед).

Проаналізуйте за виділеними критеріями описані Вами ситуації (необхідно проаналізувати кожен ситуацію).

Тема 3. Розвиток психіки і свідомості

(лекція – 1 год)

1. Мозок, людська психіка і психічне в єдності світу.
2. Розвиток психіки в онтогенезі.
3. Виникнення та історичний розвиток людської свідомості.

Мета заняття: дати студентам знання про розвиток психіки і свідомості.

Тема 3. Розвиток психіки і свідомості

(семінарське заняття – 1 год)

1. Виникнення психіки.
2. Розвиток психіки та її механізмів на різних етапах еволюції тваринного світу.
3. Основні передумови і фактори виникнення людської свідомості.

Мета: закріплення та узагальнення знань з теми «Розвиток психіки і свідомості».

Термінологічний диктант: подразливість, чутливість, тропізм, інстинкт, інтелектуальна поведінка, свідомо діяльність, дифузна нервова система, ганглієва нервова система, трубчаста нервова система.

Рекомендована література:

1. Варій М.Й. *Психологія:* навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
2. Дуткевич Т. *Загальна психологія:* теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.
3. Іванова О., Корсун С., Москалюк Л. *Психологія. Вступ до спеціальності.* Київ: Центр учбової літератури, 2019. 184 с.
4. Максименко С.Д. *Загальна психологія:* навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
5. Москалець В.П. *Загальна психологія:* підручник. Київ: Ліра-К, 2020. 564 с.
6. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології:* підручник: у 2 т. Київ: Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Складіть глосарій основних понять теми (10 понять).

Завдання 2. Поясніть на прикладі відмінність між інтелектуальною поведінкою людини і тварини _____

Назвіть основні функції психіки _____

Завдання 3. Дайте відповідь на контрольні запитання.

1. Чи є, на вашу думку, спільне у психічній діяльності тварини і людини? Що вважається відмінним?
2. Обґрунтуйте роль мови у розвитку людської свідомості.
3. Визначте умови розвитку людської свідомості.
4. Вкажіть послідовність етапів розвитку нервової системи та проаналізуйте їх.
5. Охарактеризуйте етапи розвитку психіки, визначте їх послідовність.
6. Як розвиток психіки пов'язаний із середовищем та умовами життя?
7. Чи можна закономірності психіки, виявлені на тваринах, переносити на психіку людини? Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 4. Напишіть есе, розкриваючи одну із запропонованих проблемних ситуацій:

1. Чому елементарну чутливість вважають початковою формою власне психіки, а подразливість – лише актом відображення?
2. Чому складну поведінку бджіл не можна назвати працею?
3. Чому павук, посаджений у банку разом з мухою, не «впізнає» її навіть коли він голодний, тоді як у звичайних умовах спеціально ловить мух у павутинні й поїдає їх?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. СУТНІСТЬ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ВІДОБРАЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХІКИ ЛЮДИНИ

Тема 4. Загальна характеристика пізнавальних процесів. Відчуття як чуттєва форма відображення дійсності (лекція – 2 год)

1. Поняття про відчуття: відчуття як первинна форма орієнтування організму в довкіллі.
2. Фізіологічна основа відчуттів: органи чуття, аналізатори, рецептори. Адекватні і неадекватні подразники.
3. Класифікація та види відчуттів.
4. Загальні закономірності та властивості відчуттів

Мета заняття: дати загальну характеристику пізнавальних процесів. Розглянути відчуття як чуттєву форму відображення дійсності.

Тема 4. Поняття про відчуття. Значення відчуттів у житті людини, їх походження (семінарське заняття – 2 год)

1. Анатомо-фізіологічні механізми відчуттів.
2. Класифікація та види відчуттів, їхня характеристика.
3. Закономірності та властивості відчуттів.

Мета: закріплення та узагальнення знань з теми «Загальна характеристика пізнавальних процесів. Відчуття як чуттєва форма відображення дійсності».

Термінологічний диктант: відчуття, аналізатор, рецептор, верхній абсолютний поріг чутливості, нижній абсолютний поріг чутливості, адаптація, закон Вебера-Фехнера, сенсibiliзація, синестезія, контраст, індукція.

Рекомендована література:

1. Баранівський В.Ф., Терещенко Л.Ф. Психологія та педагогіка: Київ: Паливода А.В., 2009. 224 с.
2. Варій М.Й. *Психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
3. Варій М.Й. Загальна психологія: підр. для ст. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
URL :<http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Варій%20М.Й..pdf>
4. Дуткевич Т. *Загальна психологія*: теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.

5. Максименко С.Д. *Загальна психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 272 с.

6. Москалець В.П. *Загальна психологія*: підручник. Київ: Ліра-К, 2020. 564 с.

7. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології*: підручник: у 2 т. Київ: Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Складіть глосарій основних понять теми (10 понять)

Завдання 2. Поміркуйте над проблемними запитаннями. Обґрунтуйте свою відповідь.

1. Чи існує зв'язок відчуттів з властивостями зовнішнього і внутрішнього середовища організму?

2. Чи достатньою є така характеристика процесу відчуття: відчуття – це процес відображення в мозку людини деяких якостей та властивостей предметів?

3. Чи можна стверджувати, що в кожному акті пізнавальної діяльності людини чуттєве пізнання передує абстрактному

4. Чи завжди взаємодія відчуттів викликає ефект сенсифікації?

5. Чи можна стверджувати, що слабкі подразники посилюють, а сильні – послаблюють чутливість аналізатора?

Завдання 3. Напишіть реферат на тему: «Паранормальні явища: можливі механізми та природа їх прояву».

Завдання 4. Заповніть таблицю «Класифікація відчуттів».

Класифікація відчуттів		
Критерії класифікації	Види відчуттів	Функції відчуттів
1. Розташування рецепторів:		
а) на поверхні тіла;	Екстероцептивні, відображають властивості предметів	Регуляція пізнавальної діяльності та поведінки
б)		
в)		
2. Контакт з подразником		
а)		
б)		

3. Ступінь дотику

Завдання 5.

1. Спробуйте визначити зорову чутливість, поступово віддаляючи від очей надруковане слово або літеру до тих пір, поки їх не можна буде розрізнити. Визначіть відстань від очей до аркуша.

2. З'ясуйте у себе слухову чутливість, віддаляючи від вуха ручний годинник. Запишіть результат для правого вуха _____, лівого - _____. Зробіть висновок (про зв'язок чутливості з порогом відчуття).

Тема 5. Сприймання, його класифікація і властивості

(лекція – 2 год)

1. Поняття про сприймання. Природа сприймання. Взаємозв'язки аналізаторів у процесі сприймання. Фізіологічні основи сприймання.
2. Роль моторних компонентів у сприйманні. Сприймання як дія.
3. Загальні властивості та індивідуальні особливості сприймання. Ілюзії, галюцинації та їх причини.
4. Класифікація і види сприймання: за провідним аналізатором та за формами існування матерії.

***Мета заняття:** дати загальну характеристику сприйманню як психічному пізнавальному процесу, його фізіологічну основу та властивості.*

Тема 5. Сприймання, його класифікація і властивості

(семінарське заняття – 2 год)

1. Поняття про сприймання, його фізіологічна основа.
2. Властивості та індивідуальні особливості сприймання.
3. Класифікація та види сприймання. Сприймання та спостереження.

***Мета:** закріплення та узагальнення знань з теми «Сприймання, його класифікація і властивості».*

***Термінологічний диктант:** сприймання, сприйняття, перцепція, аперцепція, спостереження, предметність, цілісність, структурність, контактність, осмисленість, категоріальність, вибірковість, динамічний стереотип, установка, ілюзії, галюцинації.*

Рекомендована література:

1. Баранівський В.Ф., Терещенко Л.Ф. Психологія та педагогіка: Київ: Паливода А.В., 2009. 224 с.
2. Варій М.Й. *Психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
3. Варій М.Й. *Загальна психологія*: підр. для ст. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
URL :<http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Варій%20М.Й..pdf>
4. Дуткевич Т. *Загальна психологія*: теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.
5. Максименко С.Д. *Загальна психологія*: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
6. Москалець В.П. *Загальна психологія*: підручник. Київ : Ліра-К, 2020. 564 с.

7. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології*: підручник: у 2 т. Київ: Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Скласти глосарій основних понять теми (10 понять).

Завдання 2. Поміркуйте над проблемними запитаннями. Обґрунтуйте свою відповідь.

1. Спільне та відмінне у сприйняття та відчуттях, їхня роль у життєдіяльності людини.

2. Зв'язок сприймання та моторики людини. Активний характер відчуттів і сприймань у взаємодії людини із середовищем.

3. Чи можна визначити процес сприймання як синтез відчуттів?

4. Властивості сприймання: предметність, цілісність, структурність, осмисленість, константність. Чи всі перелічено?

5. Вплив апперцепції на процес сприймання об'єктів навколишнього світу.

Завдання 3. Оберіть тему доповіді або реферату з тем, зазначених нижче:

1. Особливості професійної спостережливості вихователя закладу дошкільної освіти.

2. Розвиток сенсорної культури особистості.

3. Ефективні засоби розвитку спостережливості у дітей.

Завдання 4. Виділіть особливості, які характерні:

1) для відчуттів _____

2) для сприймань _____

а) ця здатність складається протягом усього життя; б) ця здатність дана від народження; в) цей процес вимагає роботи декількох аналізаторів; г) цей процес пов'язаний з мисленням; д) це відображення окремих властивостей предметів. 2. Відомо, що один і той же відрізок часу в різних ситуаціях сприймається по-різному. Поясніть причини такого сприймання часу. _____

Завдання 5. *Робота з першоджерелами*: складіть план-конспект статті О.І.Скороходової «Як я сприймаю, уявляю і розумію навколишній світ» / Заг.психологія: Хрестоматія / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. Київ: Каравела, 2007. С.81-101.

Тема 6. Увага як вид діяльності і пізнавальний психічний процес
(лекція – 1 год)

1. Поняття про увагу. Функції уваги.
2. Природа уваги в теоріях та концепціях.
3. Види та форми уваги.
4. Властивості уваги.
5. Основні критерії розвинутої уваги.

Мета заняття: дати загальну характеристику увазі як виду діяльності і пізнавальному психічному процесу

Тема 6. Увага як вид діяльності і пізнавальний психічний процес
(семінарське заняття – 1 год)

1. Поняття про увагу, її фізіологічну основу.
2. Роль та значення уваги в житті і діяльності людини. Функції уваги.
3. Види уваги, їхня характеристика.
4. Властивості уваги та особливості їх взаємодії.

Мета: закріплення та узагальнення знань з теми «Увага як вид діяльності і пізнавальний психічний процес».

Термінологічний диктант: увага, домінанта, обсяг, розподіл, зосередженість, спрямованість, стійкість, концентрація, переключення, флуктуація; довільна, мимовільна, післядовільна увага, колективна, групова, Індивідуальна увага, сенсорна, Інтелектуальна, моторна увага

Рекомендована література:

1. Баранівський В.Ф., Терещенко Л.Ф. Психологія та педагогіка: Київ: Паливода А.В., 2009. 224 с.
2. Варій М.Й. *Психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
3. Варій М.Й. Загальна психологія: підр. для ст. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
URL :<http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Варій%20М.Й..pdf>
4. Дуткевич Т. *Загальна психологія*. теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.
5. Максименко С.Д. *Загальна психологія* : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
6. Москалець В.П. *Загальна психологія* : підручник. Київ : Ліра-К, 2020. 564 с.
7. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології*: підручник: у 2 т. Київ : Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Скласти глосарій основних понять теми (10 понять).

Завдання 2. Поміркуйте над запитаннями. Обґрунтуйте свою відповідь.

1. Функції уваги в навчально-виховному процесі.
2. Умови ефективного формування уважності; способи організації і керування увагою дітей дошкільного віку.
3. Характеристика об'єктів, що привертають і відволікають увагу.
4. Специфіка джерел довільної уваги.
5. Фактори, що впливають на інтенсивність уваги.
6. Вплив уваги на психічну діяльність.
7. «Нижчі» і «вищі» форми уваги, етапи розвитку уваги у дітей дошкільного віку.

Завдання 3. Визначіть, які з перелічених умов потрібні для:

- 1) підтримання довільної уваги _____
- 2) виникнення мимовільної уваги _____
 - а) чітке розуміння цілей і завдань діяльності; б) створення сприятливих умов для діяльності; в) усвідомлення обов'язку; г) новизна, сила, контраст подразника; д) незвичайність подразника; е) активна розумова робота; ж) звичні умови роботи; з) початок або припинення дії подразника.

6. Наведіть приклади щодо визначення властивостей уваги у навчальній діяльності студента: концентрація, переключення, обсяг і розподіл.

Завдання 4. Напишіть реферат на тему: «Особливості розвитку уваги у дітей дошкільного віку, боротьба з неухважністю та відволіканням».

Завдання 5. Заповніть таблицю «Види уваги та їх порівняльні характеристики»

Види уваги та їх порівняльні характеристики		
<i>Види уваги</i>	<i>Умови виникнення</i>	<i>Основні характеристики</i>
Умови функціонування уваги		

Тема 7. Пам'ять. Індивідуальні властивості пам'яті

(лекція – 2 год)

1. Поняття про пам'ять. Зв'язок пам'яті людини з її здібностями та діяльністю.
2. Природа пам'яті: теорії і закони пам'яті.
3. Класифікація і види пам'яті.
4. Процеси і закономірності пам'яті.
5. Індивідуальні особливості і типи пам'яті.

Мета заняття: дати загальну характеристику процесам та закономірностям пам'яті як психічного пізнавального процесу, її індивідуальним особливостям.

Тема 7. Пам'ять. Індивідуальні властивості пам'яті

(семінарське заняття – 2 год)

1. Поняття про пам'ять. Роль та місце пам'яті в системі психічних процесів.
2. Фізіологічні та біохімічні процеси пам'яті.
3. Класифікація та різновиди пам'яті. Взаємозв'язок і взаємодія різних видів пам'яті.
4. Процеси та індивідуальні особливості пам'яті.
5. Кількісні та якісні характеристики пам'яті.

Мета: закріплення та узагальнення знань з теми «Пам'ять. Індивідуальні властивості пам'яті».

Термінологічний диктант: пам'ять, запам'ятовування, заучування і прийоми його організації, збереження, відтворення, забування, впізнавання, пригадування, інтерференція, проактивне і ретроактивне гальмування, ремінісценція, амнезія.

Рекомендована література:

1. Баранівський В.Ф., Терещенко Л.Ф. Психологія та педагогіка: Київ: Паливода А.В., 2009. 224 с.
2. Варій М.Й. *Психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
3. Варій М.Й. Загальна психологія: підр. для ст. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
URL :<http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Варій%20М.Й..pdf>
4. Дуткевич Т. *Загальна психологія*: теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.

5. Максименко С.Д. *Загальна психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 272 с.

6. Москалець В.П. *Загальна психологія*: підручник. Київ: Ліра-К, 2020. 564 с.

7. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології*: підручник: у 2 т. Київ: Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Скласти глосарій основних понять теми (10 понять).

Завдання 2. Поміркуйте над проблемними запитаннями. Обґрунтуйте свою відповідь.

1. Розвиток пам'яті у філо – й онтогенезі.

2. Фактори, що впливають на розвиток пам'яті.

3. Особистість, пам'ять і мотивація, визначіть та обґрунтуйте взаємозв'язок.

4. Вкажіть принципи, якими керуються при визначенні видів пам'яті.

5. Умови продуктивного запам'ятовування: мета запам'ятовування, позитивне ставлення до заучуваного, осмисленість інформації, повторення. Чи всі зазначені?

6. Чи є пам'ять психічним процесом, який можна віднести до абстрактного пізнання?

7. Функція пам'яті вичерпується процесами фіксації та відтворення одержаних вражень, підтвердіть або заперечте.

8. З досвіду відомо, що, хвилюючись, людина може забувати те, що раніше запам'ятала. Яке фізіологічне пояснення можна дати цьому явищу?

Завдання 3. За допомогою наведених нижче методик:

а) вивчити особливості короткочасної пам'яті за методикою «Оперативна пам'ять»;

б) дослідити особливості опосередкованого запам'ятовування за методикою «Піктограма»;

в) визначити різновид пам'яті методом запам'ятовування двох рядків слів та методиками «Заучування десяти слів» (А. Р. Лурія).

Завдання 4. Оберіть тему доповіді або реферату з тем, зазначених нижче:

1. Найважливіші теорії пам'яті в психологічній науці.

2. Розвиток пам'яті у дітей. Індивідуальні особливості пам'яті і здібності людини.

3. Шляхи, прийоми і засоби тренування та покращання пам'яті.

Завдання 5. Визначте, при яких обставинах пам'ять працює краще (відповіді підкресліть): коли ми старіємо; коли хочемо показати себе з кращого боку; коли ми захоплені цікавою роботою; коли нас кваплять; коли на нас тиснуть обставини; коли нас переповнюють почуття (збудження, захват, гнів і т.д.); коли ми занурені в роздуми; коли ми втомилися і хочемо спати; коли ми діємо на «автопілоті»; коли ми не розуміємо сенсу сприймання інформації; коли ми діємо в напрямку свідомо поставленої мети; коли ми перебуваємо в стресі; коли відчуваємо дефіцит часу.

2. Сформулюйте умови успішного запам'ятовування _____

3. Наведіть приклади рухової пам'яті _____

4. Представте класифікацію і види пам'яті: за часом збереження матеріалу; за переважаючим аналізатором; за змістом того, що запам'ятовується і відтворюється; за характером участі волі у процесах запам'ятовування і відтворення матеріалу.

Завдання 6. Робота з першоджерелами. Опрацювати матеріал за підручником Варій М.Й. Психологія: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с. Глава 7. Пам'ять [С. 90-103]:

Тема 8. Мислення як вища форма пізнавальної діяльності (лекція – 2 год)

1. Поняття про мислення. Зв'язок мислення з мовою, мовленням та чуттєвим пізнанням людини.
2. Теорії мислення, його фізіологічна основа.
3. Функціонально-операційна сторона мислення. Мисленеві дії й операції.
4. Логічні форми мислення як продукти мисленевого процесу.

Мета заняття: дати поняття про мислення, його зв'язок з мовою, мовленням та чуттєвим пізнанням людини. Висвітлити функціонально-операційну сторону мислення, його логічні форми як продукту мисленевого процесу.

Тема 8. Мислення як вища форма пізнавальної діяльності (семінарське заняття – 2 год)

1. Поняття про мислення як вищу форму пізнавальної діяльності.
2. Основні теорії мислення. Концепції розвитку мислення в онтогенезі.
3. Мислительні процеси та операції, їхня характеристика.
4. Види мислення, їхні особливості та характер взаємодії.
5. Індивідуальні особливості мислення.

Мета: закріплення та узагальнення знань з теми «Мислення як вища форма пізнавальної діяльності».

Термінологічний диктант: мислення, розуміння, аналіз, синтез, порівняння, абстракція, узагальнення, класифікація, систематизація, проблемна ситуація, задача, наочно-дієве, наочно-образне, абстрактно-логічне, теоретичне, практичне, дискурсивне, Інтуїтивне, репродуктивне, продуктивне мислення, поняття, судження, умовивід, самостійність, глибина, широта, гнучкість, критичність мислення.

Рекомендована література:

1. Баранівський В.Ф., Терещенко Л.Ф. Психологія та педагогіка: Київ: Паливода А.В., 2009. 224 с.
2. Варій М.Й. Загальна психологія: підр. для ст. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
URL :<http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Варій%20М.Й..pdf>
3. Дуткевич Т. *Загальна психологія: теоретичний курс*. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.

4. Максименко С.Д. *Загальна психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
5. Москалець В.П. *Загальна психологія*: підручник. Київ: Ліра-К, 2020. 564 с.
6. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології*: підручник: у 2 т. Київ: Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Скласти глосарій основних понять теми (10 понять).

Завдання 2. Поміркуйте над запитаннями. Обґрунтуйте свою відповідь.

1. Обґрунтуйте генетичний зв'язок мислення і мовлення. Мовлення як матеріальна основа мислення.
2. Розкрийте альтернативні підходи до розвитку мислення.
3. Проаналізуйте зв'язок між коефіцієнтом інтелекту і життєвими успіхами.
4. Поняття штучного інтелекту: проблема створення і функціонування.
5. Проаналізуйте особистісні властивості творчої людини: проблеми і шляхи розвитку творчого мислення.
6. Концепції розвитку мислення в онтогенезі, їх характеристика.
7. Розкрийте сутність мислення як процесу розв'язання завдань.

Завдання 3. Визначте види мислення.

- а) «_____ мислення невідривно від сприйняття, оперується безпосередньо сприйнятими речами». (Б.М.Теплов).
- б) Вид мислення, користуючись яким людина в процесі вирішення завдання виконує дії в розумовій формі, безпосередньо не маючи справи з досвідом, отриманим за допомогою почуттів _____
- в) Мислення, при якому завдання вирішуються з опорою на зоровий образ _____
- г) Вид мислення, спрямований на вирішення практичних завдань

Завдання 4. Оберіть тему доповіді або реферату з тем, зазначених нижче:

1. Основні теорії мислення.
2. Поняття інтелекту за Дж. Гілфордом. Тести інтелекту та коефіцієнт інтелекту.
3. Стимулювання розвитку мислення за допомогою техніки Брейнстормінга.
4. Особливості розвитку мислення у дітей.

Тема 9. Мова і мовлення, їх зв'язок з мислительною діяльністю людини

(лекція – 2 год)

1. Фізіологічні механізми мовної діяльності.
2. Види мови і мовлення. Елементи мови і мовлення.
3. Функції мови і мовлення: експресивна, змістова.

Мета заняття: дати поняття мова і мовлення, проаналізувати їх зв'язок з мислительною діяльністю людини.

Тема 9. Мова і мовлення, їх зв'язок з мислительною діяльністю людини

(семінарське заняття – 2 год)

1. Вербальні і невербальні засоби спілкування.
2. Фізіологічні механізми мовної діяльності.
3. Види та функції мови і мовлення.
4. Функції і форми спілкування.
5. Умови, шляхи і прийоми розвитку мовлення та оволодіння навичками спілкування.

Мета: закріплення та узагальнення знань з теми «Мова і мовлення, їх зв'язок з мислительною діяльністю людини».

Термінологічний диктант: мова, мовлення, знак, знакова система, спілкування, педагогічне спілкування, афазія.

Рекомендована література:

1. Баранівський В.Ф., Терещенко Л.Ф. Психологія та педагогіка: Київ: Паливода А.В., 2009. 224 с.
2. Варій М.Й. *Психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
3. Варій М.Й. Загальна психологія: підр. для ст. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
URL :<http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Варій%20М.Й..pdf>
4. Дуткевич Т. *Загальна психологія* : теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.
5. Максименко С.Д. *Загальна психологія* : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
6. Москалець В.П. *Загальна психологія* : підручник. Київ : Ліра-К, 2020. 564 с.
7. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології*: підручник: у 2 т. Київ : Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Скласти глосарій основних понять теми (10 понять).

Завдання 2. Поміркуйте над запитаннями. Обґрунтуйте свою відповідь.

1. Актуальні аспекти проблеми диференціації мови і мовлення, їх характеристика.
2. Мова як суспільно-історичне явище. Ознаки мови.
3. Розкрийте специфіку гносеологічного, семантичного, лінгвістичного і психологічного аспектів мови і мовлення.
4. Сенсорна афазія – це порушення здатності людини розуміти мовлення інших, ствердіть або заперечте дане твердження.
5. Внутрішнє мовлення – це особливий різновид мовлення, розвиток якого ніяк не пов'язаний з іншими його видами, Ваша думка?
6. Чи можна погодитися з думкою, що розвиток мови – це процес, який не зупиниться, доки існуватиме людство?
7. Визначте підставу поділу мовлення на різновиди.
8. Назвіть форми та різновиди мовлення, дайте їх характеристику.

Завдання 3. Оберіть тему доповіді або реферату з тем, зазначених нижче:

1. Засоби формування успішного педагогічного спілкування.
2. Особистісне спілкування вихователя й дітей як один із аспектів педагогічної майстерності.
3. Стилi спілкування і їх роль у різних видах діяльності вихователя.

Завдання 4. Розведіть ознаки мови _____ й мовлення _____:

- а) історично вироблений засіб спілкування;
- б) висловлює психологічні особливості окремо взятої людини;
- в) розвивається незалежно від людини, за законами, не пов'язаними ні з її психологією, ні з його поведінкою;
- г) відображає психологію народу;
- д) система умовних знаків, за їх допомогою передається поєднання звуків, які мають для людей певні значення і сенс;
- е) найбільш досконала, притаманна людині діяльність, передає думки і почуття.

2. Виберіть правильні варіанти відповіді із запропонованих:

1. мова - це...

- а) психічне явище;
- б) процес спілкування за допомогою мови;
- в) обмін інформацією між людьми;

- г) процес відображення думок і почуттів.
2. мова розвивається в результаті ...
- а) інтеріоризації мовних дій;
 - б) наслідування інших людей;
 - в) генетичної спадщини.
3. мова тварин характеризується ...
- а) наявністю означальної функції;
 - б) служить сигналом до дії;
 - в) служить способом спілкування;
 - г) висловлює їх наміри, мету, рішення.

Тема 10. Уява, її роль у розвитку особистості (лекція – 2 год)

1. Поняття про уяву як вищий пізнавальний процес. Фізіологічне підґрунтя уяви.
2. Процеси, основні прийоми створення образів уяви.
3. Класифікація та види уяви. Функції уяви.
4. Індивідуальні особливості уяви.
5. Уява і творчість. Роль уяви в різних видах діяльності. Уява і педагогічна діяльність.

Мета заняття: проаналізувати уяву та її роль у розвитку особистості.

Тема 10. Уява, її роль у розвитку особистості (семінарське заняття – 2 год)

1. Поняття про уяву, її фізіологічна основа.
2. Процеси створення образів уяви.
3. Класифікація і види уяви.
4. Функції та індивідуальні особливості уяви.
5. Розвиток та виховання уяви у дітей.

Мета: закріплення та узагальнення знань з теми «Уява, її роль у розвитку особистості».

Термінологічний диктант: уява, попереджуюче відтворення, мимовільна уява, довільна уява, репродуктивна уява, творча уява, аглютинація, гіперболізація, типізація, ятрогенія, ідеомоторний акт, мрія, фантазія, сновидіння, антиципація, аналогія, алегорія, галюцинація.

Рекомендована література:

1. Баранівський В.Ф., Терещенко Л.Ф. Психологія та педагогіка: Київ: Паливода А.В., 2009. 224 с.
2. Варій М.Й. *Психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
3. Варій М.Й. *Загальна психологія*: підр. для ст. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
URL :<http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Варій%20М.Й..pdf>
4. Дуткевич Т. *Загальна психологія*: теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.
5. Максименко С.Д. *Загальна психологія*: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
6. Москалець В.П. *Загальна психологія*: підручник. Київ : Ліра-К, 2020. 564 с.

7. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології*: підручник: у 2 т. Київ: Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Скласти глосарій основних понять теми (10 понять).

Завдання 2. Поміркуйте над проблемними запитаннями. Обґрунтуйте свою відповідь.

1. Роль уяви в житті та професійній діяльності людини.
2. Становлення творчої професійної діяльності, співвідношення творчості і професіоналізму.
3. Психологічні особливості спільної творчої діяльності.
4. Уява та індивідуальна творчість.
5. Продукти творчої уяви та їх використання у життєдіяльності людини.
6. Вплив уяви на стан організму.
7. Сон і сновидіння, їх значення у житті людини.

Завдання 3. Визначте види уяви:

- 1) поверхнева переробка існуючих уявлень;
- 2) спонтанне утворення образів уяви, під впливом емоцій людини;
- 3) вид уяви, який характеризується усвідомленням мети і мотивів діяльності, завдяки чому людина створює нові образи;
- 4) дійсність свідомо конструюється людиною, а не просто механічно копіюється;
- 5) створення образу здійснюється на основі словесного опису, сприйняття зображення як картини, карти, схеми;
- 6) образи уяви виникають під дією малосвідомих потреб, установок;
- 7) навмисно, за власним бажанням створені образи уяви;

Завдання 4. Оберіть тему доповіді або реферату з тем, зазначених нижче:

1. Натхненність та харизма у житті людини.
2. «Інсайт», особливості його виникнення та вияву.
3. Засоби розвитку творчої уяви у дітей.

Завдання 5. Робота з першоджерелами. Складіть план-конспект статті В.О. Моляко «Психологія творчої діяльності» / Заг.психологія: Хрестоматія / О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук та ін. Київ: Каравела, 2007. С.268-273

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВІ ПРОЦЕСИ.
ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ.
ОСОБИСТІТЬ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Тема 11. Емоції і почуття

(лекція – 2 год)

1. Поняття про емоції і почуття. Функції емоцій і почуттів.
2. Психологічні теорії емоцій, їхня фізіологічна основа.
3. Види емоцій: прості і складні, вроджені і набуті.
4. Види почуттів: моральні, інтелектуальні, естетичні.
5. Емоційні стани (страх, тривога, сором, гнів, роздратування, радість та ін.)
6. Розвиток і виховання культури емоцій і почуттів у дітей.

***Мета заняття:** проаналізувати зміст емоцій та почуттів в системі емоційно-вольових процесів*

Тема 11 Емоції і почуття

(семінарське заняття – 2 год)

1. Поняття про емоції та почуття, їхня фізіологічна основа.
2. Теорії емоцій.
3. Види емоцій і почуттів, їхня характеристика.
4. Загальні властивості емоцій і почуттів.
5. Форми переживання емоцій і почуттів.

***Мета:** закріплення та узагальнення знань з теми «Емоції і почуття».*

***Термінологічний диктант:** емоції, почуття, стеничні емоції і почуття, астеничні емоції і почуття, вищі почуття, стрес, афект, настрій, амбівалентність почуттів, модальність почуттів, потяг, пристрасть, емпатія, ейфорія, психічна депривація, фрустрація, депресія, страх, тривога, сором, симпатія, радість, гнів, зневага, іронія, відраза, горе*

Рекомендована література:

1. Баранівський В.Ф., Терещенко Л.Ф. Психологія та педагогіка: Київ: Паливода А.В., 2009. 224 с.
2. Варій М.Й. *Психологія:* навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
3. Варій М.Й. Загальна психологія: підр. для ст. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
URL :<http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Варій%20М.Й..pdf>

4. Дуткевич Т. *Загальна психологія: теоретичний курс*. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.
5. Максименко С.Д. *Загальна психологія: навчальний посібник*. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
6. Москалець В.П. *Загальна психологія: підручник*. Київ: Ліра-К, 2020. 564 с.
7. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології: підручник: у 2 т.* Київ: Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Скласти глосарій основних понять теми (10 понять).

Завдання 2. Поміркуйте над запитаннями. Обґрунтуйте свою відповідь.

1. Зв'язок емоцій і почуттів з потребами людини.
2. Емоції, почуття та людська індивідуальність.
3. Роль емоцій і почуттів у сфері людських взаємин.
4. Вияв емоцій та почуттів в художній творчості.
5. Зв'язок моторики з емоційною сферою людини.
6. Вплив органічних станів людини на її емоції та почуття.

Завдання 3. Які з перерахованих почуттів можна віднести до:

- 1) моральних _____
 - 2) естетичних _____
 - 3) інтелектуальних _____
- а) сумнів; б) сором; в) гордість; г) іронія; д) здивування;
е) почуття обов'язку;
ж) презирство; з) насолода; і) допитливість.

Завдання 4. Оберіть тему доповіді або реферату з тем, зазначених нижче:

1. Дежавю та його роль у житті людини.
2. Особливості формування емоційної сфери дітей дошкільного віку.
3. Стенічні та астеничні емоції, їх роль у діяльності дитини.

Тема 11. Воля (лекція – 1 год)

1. Поняття про волю. Ознаки вольової поведінки.
2. Функції волі. Воля як вища психічна функція.
3. Вольова регуляція поведінки.
4. Класифікація вольових якостей особистості.

Мета заняття: проаналізувати поняття «воля», її функції як вищої психічної функції. Розглянути вольові якості особистості та механізми вольової регуляції поведінки особистості.

Тема 12. Воля (семінарське заняття – 1 год)

1. Поняття про волю. Основні ознаки волі як психічного явища.
2. Функції волі: емоційно-вольова регуляція поведінки.
3. Воля як вища психічна функція. Структура простого та складного вольового акту.
4. Класифікація та характеристика базальних і системних вольових якостей.

Мета: закріплення та узагальнення знань з теми «Воля».

Термінологічний диктант: воля, активність, локус контролю (внутрішній/ зовнішній), потяги, бажання, хотіння, первинні, вторинні і третинні вольові якості, вольове зусилля, вольові дії (проста і складна), боротьба мотивів, сила волі, безвілля, абулія, апраксія

Рекомендована література:

1. Баранівський В.Ф., Терещенко Л.Ф. Психологія та педагогіка: Київ: Паливода А.В., 2009. 224 с.
2. Варій М.Й. Загальна психологія: підр. для ст. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
URL :<http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Варій%20М.Й..pdf>
3. Дуткевич Т. *Загальна психологія:* теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.
4. Іванова О., Корсун С., Москалюк Л. *Психологія. Вступ до спеціальності.* Київ: Центр учбової літератури, 2019. 184 с.
5. Максименко С.Д. *Загальна психологія:* навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
6. Москалець В.П. *Загальна психологія :* підручник. Київ : Ліра-К, 2020. 564 с.

7. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології*: підручник: у 2 т. Київ : Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Скласти глосарій основних понять теми (10 понять).

Завдання 2. Поміркуйте над проблемними запитаннями. Обґрунтуйте свою відповідь.

1. Доведіть значення волі в організації діяльності і спілкування людини.
2. Проаналізуйте зв'язок вольової регуляції поведінки з боротьбою мотивів, потребами і цілями людини. Воля і рефлексія.
3. Розкрийте взаємозв'язок високого рівня свідомості та «сили волі» особистості.
4. Умови розвитку і формування та особливості виховання вольової активності людини.
5. Розлади складної вольової дії: чинники і наслідки, опишіть їх.
6. Окресліть схему етапів вольової дії, дайте їх характеристику.
7. Чи завжди реальна ситуація діяльності вимагає наявності всіх етапів складної вольової дії?
8. Боротьба мотивів як етап вольової дії зумовлена впливом як суб'єктивних, так і об'єктивних чинників. Погодьтеся чи заперечте.

Завдання 3. Оберіть тему доповіді або реферату з тем, зазначених нижче:

1. Теорії волі та її природа.
2. Особливості формування вольової поведінки у дитини.
3. Роль гри у розвитку волі дошкільника.
4. Історія розвитку уявлень про волю.

Завдання 4. Виберіть із запропонованого списку слова, які належать до характеристики вольової поведінки.

Саморегуляція, енергія, потреба, бажання, рефлексія, надія, дисциплінованість, прагнення, самооцінка, мета, емоція, мислення, впевненість, зусилля, рівень домагань, рух, рефлекс, реагування, агресивність, наполегливість, планування, спонування, намагання, сприйняття, увага, цінність, прийняття рішення, конфлікт, свідомість, установка, свобода вибору, ризик, авантюризм, імпульсивність, мотив, відповідальність, волюнтаризм.

Тема 13. Темперамент та його роль у діяльності й розвитку людини
(лекція – 2 год)

1. Поняття про темперамент. Історія розвитку вчення про темперамент.
2. Фізіологічні основи темпераменту. Тип вищої нервової діяльності і темперамент.
3. Психологічна характеристика та властивості типів темпераменту.
4. Особистість і темперамент: проблеми виховання, навчання і професійної діяльності.

Мета заняття: проаналізувати темперамент та його роль у діяльності й розвитку людини.

Тема 13. Темперамент та його роль у діяльності й розвитку людини
(семінарське заняття – 2 год)

1. Поняття про темперамент як сукупність індивідуальних проявів динаміки психічної діяльності людей.
2. Історія розвитку та становлення вчення про темперамент.
3. Фізіологічна основа темпераменту та характеристика типів нервової системи за І. П. Павловим.
4. Характеристика типів темпераменту за Б. М. Тепловим, В. Д. Небиліциним.
5. Вплив темпераменту на індивідуальний стиль діяльності людини.

Мета: закріплення та узагальнення знань з теми «Темперамент».

Термінологічний диктант: темперамент, динамічність, ригідність, екстраверсія, інтроверсія, пластичність, лабільність, сензитивність, реактивність, активність, рухливість, темп реакцій, емоційна збудливість, резистентність, стабільність, нейротизм, характер, акцентуації, здібності,

Рекомендована література:

1. Баранівський В.Ф., Терещенко Л.Ф. Психологія та педагогіка: Київ: Паливода А.В., 2009. 224 с.
2. Варій М.Й. *Психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
3. Варій М.Й. Загальна психологія: підр. для ст. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
URL :<http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Варій%20М.Й..pdf>

4. Дуткевич Т. *Загальна психологія: теоретичний курс*. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.
5. Іванова О., Корсун С., Москалюк Л. *Психологія. Вступ до спеціальності*. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 184 с.
6. Максименко С.Д. *Загальна психологія: навчальний посібник*. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
7. Москалець В.П. *Загальна психологія: підручник*. Київ: Ліра-К, 2020. 564 с.
8. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології: підручник: у 2 т.* Київ: Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Оберіть із запропонованого переліку слів ті, які стосуються темпераменту.

Наполегливість, педантичність, вимогливість, запальність, неврівноваженість, музикальність, міміка, кмітливість, геніальність, сила емоційної реакції, сензитивність, реактивність, екстравертність, агресивність, працьовитість, емоційність, принциповість, свідомість, швидке переключення уваги, гострота зору, глибина почуттів.

Завдання 2. Назвіть прикметники, що слугують опису рухової сфери темпераменту та характеристики, які визначають його емоційну сферу: швидкий, рухливий, живий, різкий, запальний, млявий, імпульсивний, чуттєвий, життєрадісний, повільний, енергетичний, стрімкий, загальмований, вразливий.

Завдання 3. Визначить, які типи темпераменту мають члени вашої родини за Айзенком.

Опитувальник ЕРІ (Методика дослідження темпераменту за Айзенком)

Мета: діагностика екстраверсії та нейротизму, типу темпераменту.

Інструкція: вам пропонується дати відповідь на 57 запитань, які спрямовані на виявлення вашого звичного способу поведінки. Уважно прочитайте кожне запитання, якщо ви згодні з твердженням, справа напишіть відповідь «так», якщо не погоджуєтесь, напишіть «ні». Намагайтеся уявити типові ситуації і дайте перший «природній» варіант відповіді, який спаде вам на думку. Відповідайте швидко, пам'ятаючи, що «хороших» чи «поганих» відповідей немає.

Екстраверсія-інтроверсія. Характеризуючи типового екстраверта, важливо відзначити його комунікабельність, широке коло знайомих, необхідність у контактах. Екстраверт діє під впливом моменту, імпульсивний, запальний; надає перевагу руху і діям, має тенденцію до

агресивності; почуття й емоції не мають чіткого контролю, схильний до ризикованих вчинків.

Типовий інтроверт – це пряма протилежність типовому екстравертові. Він спокійний, сором'язливий, схильний до самоаналізу, рефлексії. Інтроверт стриманий і віддалений від усіх, окрім близьких людей. Планує й обдумує свої дії наперед, не довіряє випадковим емоційним збудженням, серйозно ставиться до прийняття рішень, любить у всьому порядок. Його нелегко вивести з себе, він контролює свої почуття. Характеризується песимістичністю, високо цінує моральні норми.

Нейротизм – характеризує емоційну стійкість (стабільність чи нестабільність). Нейротизм пов'язаний з показниками рівня лабільності нервової системи.

Яскраво виражений нейротизм (високий рівень емоційної нестійкості) виявляється в надмірній знервованості, поганій адаптації, схильності до швидкої зміни настрою, почутті провини, схвильованості, стурбованості, депресивних реакціях, розпорошеності уваги, нестійкості в стресових ситуаціях. Невротичну притаманні імпульсивність, знервованість у контактах з людьми, мінливість інтересів, невпевненість у собі, виражена чутливість. Невротична особистість характеризується неадекватно сильними реакціями по відношенню до стимулів впливу. У осіб з високим показником за шкалою нейротизму в несприятливих стресових ситуаціях може розвинутися невроз.

Емоційна стійкість (низький рівень нейротизму) – це риса, що характеризує збереження організованості поведінки, ситуативної цілеспрямованості у звичайних і стресових ситуаціях, а також зрілість, високу адаптивність, відсутність великої напруги схильність до лідерства.

Дуже низькі показники нейротизму вказують на **психотизм**, що характеризується схильністю до асоціативної поведінки, примхливості, неадекватності емоційної реакції, високу конфліктність, неконтактність, егоцентричність, егоїстичність, низький рівень рефлексії.

За Айзенком, високі показники за шкалою екстраверсії і нейротизму відповідають діагнозу істерії, а високі показники за шкалою інтроверсії і нейротизму – стану тривоги чи реактивної депресії.

Текст опитувальника ЕРІ:

1. Чи любите ви пожвавлення і метушню навколо себе?
2. Чи часто у вас виникає почуття, що вам чогось хочеться, але ви не знаєте чого?
3. Ви з тих людей, які не лізуть за словом до кишені?
4. Ви відчуваєте себе інколи то щасливим, то сумним без будь-якої на те причини?
5. Ви зазвичай залишаєтесь у тіні на вечірках чи в компанії?

6. Завжди ви в дитинстві робили негайно і без вагань все, що вам наказували?

7. Чи буває так, що ви на когось ображаєтесь?

8. Чи надаєте ви перевагу мовчазному завершенню суперечки?

9. Ви розумна людина?

10. Чи любите ви бути серед людей?

11. Ви часто ви втрачаєте сон через свої турботи?

12. Ви вірите у прикмети?

13. Ви можете назвати себе безтурботною людиною?

14. Ви часто починаєте якусь роботу занадто пізно?

15. Ви любите працювати наодинці?

16. Часто ви відчуваєте себе стомленим без причини?

17. Ви рухлива людина?

18. Ви інколи смієтесь при сороміцьких висловлюваннях?

19. Вам часто щось набридає і ви відчуваєтеся «ситим по горло»?

20. Ви відчуваєте себе незручно в новому і святковому одязі?

21. Ви часто відволікаєтесь, коли намагаєтесь зосередитись?

22. Чи можете ви швидко перекласти свої думки на слова?

23. Ви часто буваєте неуважними, аж до забудькуватості?

24. Чи повністю ви позбавлені страху перед прикметами?

25. Любите ви гумор з підковирками?

26. Ви часто думаєте про своє минуле?

27. Ви любите смачну їжу?

28. Коли ви чимось роздратовані, вам потрібна людина, якій хочеться виговоритися?

29. Якщо вам будуть потрібні гроші, ви краще щось продасте, ніж візьмете в борг?

30. Ви вихваляєтесь інколи?

31. Чи чутливі ви інколи до своїх речей?

32. Ви краще проведете вечір удома, аніж підете на нудну вечірку?

33. Ви буваєте збуджені настільки, що вам важко всідити на місці?

34. Ви любите планувати все детально і заздалегідь?

35. Чи бувають у вас запаморочення?

36. Ви завжди відповідаєте на приватні листи відразу після їх прочитання?

37. Ви виконуєте справу краще, коли обмірковуєте її наодинці, аніж у випадку, коли обговорюєте її з іншими людьми?

38. Чи виникає у вас ядуха без причини?

39. Чи є ви безтурботною людиною?

40. Вас підводять нерви?

41. Вам подобається більше планувати, аніж виконувати?

42. Відкладаєте ви на завтра те, що можна зробити сьогодні?

43. Чи нервуєте ви, коли знаходитесь в ліфті чи тунелі?

44. Ви робите перші кроки при знайомстві?
 45. У вас бувають сильні головні болі?
 46. Чи вважаєте ви, що вирішиться все само-собой?
 47. Вам важко заснути в ночі?
 48. Ви говорите інколи неправду?
 49. Ви інколи говорите те, що перше спадає вам на думку?
 50. Ви довго ви переживаєте після неприємностей?
 51. Чи замкнуті ви з усіма, окрім близьких людей?
 52. Ви часто переживаєте невдачу через непродумані вчинки?
 53. Ви любите ви жартувати?
 54. Ви надаєте ви перевагу більше програшам, аніж виграшам?
 55. Ви соромитеся у присутності старших?
 56. Чи вважаєте ви, що варто ризикнути, коли шанси не на вашу користь?
 57. Часто у вас «смокче під ложечкою» перед важливою справою?

Опрацювання результатів та їх інтерпретація:

Отримані результати порівнюємо з «ключем». За відповідь, яка збігається з ключем, отримуєте один бал. За відповідь, що не збігається – нуль балів. Отримані бали додаються. Підрахунок балів варто починати зі «шкали правдивості», оскільки показники за цією шкалою, що дорівнюють 4-5 балам, є критичними і свідчать про тенденцію досліджуваного давати лише «хороші відповіді». У такому випадку результати опитувальника за іншими шкалами можна вважати недійсними і залишити без розгляду.

Ключ:

Шкала правдивості:

Відповіді «так»: 6, 24, 36.

Відповіді «ні»: 12, 18, 30, 42, 48, 54.

Шкала інтроверсія-екстраверсія:

Відповіді «так»: 1, 3, 8, 10, 13, 17, 22, 25, 27, 39, 44, 46, 49, 53, 56.

Відповіді «ні»: 5, 15, 20, 29, 32, 34, 37, 41, 51.

Високі бали за шкалою свідчать про екстравертований тип, низькі – про інтровертований тип.

Шкала нейротизму:

Відповіді «так»: 2, 4, 7, 9, 11, 14, 16, 19, 21, 23, 26, 28, 31, 33, 35, 38, 40, 43, 45, 47, 50, 52, 55, 57.

Високі бали за даною шкалою відповідають високому рівню нестабільності (нейротизм), низькі – стабільності (психотизм).

Середній показник:

за шкалою інтро – екстраверсії – 11-12 балів;

за шкалою нейротизму – 12-13 балів.

Співвідношення типу темпераменту зі шкалою опитувальника можна побачити на колі тесту Айзенка.

Співвідношення темпераменту і шкали опитувальника на колі Айзенка здійснюється за допомогою системи координат, при цьому загальне число балів за шкалою інтро - екстраверсії відкладається на горизонтальному діаметрі, а число балів за шкалою нейротизму - на вертикальній. Максимальне число балів - не більше 24 за кожною зі шкал.

Тема 14. Характер, специфіка його формування

(лекція – 2 год)

1. Поняття про характер. Природні і соціальні передумови формування характеру.
2. Структура характеру. Провідні риси характеру.
3. Акцентуації рис характеру.

Мета заняття: проаналізувати поняття «характер» та специфіку його формування. Розглянути підходи до класифікації акцентуацій характеру.

Тема 14. Характер, специфіка його формування

(семінарське заняття – 2 год)

1. Загальне поняття про характер і його природу.
2. Властивості характеру.
3. Акцентуації характеру.
4. Формування характеру у дітей дошкільного віку.

Мета: закріплення та узагальнення знань з теми «Характер, специфіка його формування».

Термінологічний диктант: темперамент, сила, активність, рухливість, емоційність, інтроверсія, екстраверсія, стабільність, нейротизм, характер, акцентуації, здібності,

Рекомендована література:

1. Баранівський В.Ф., Терещенко Л.Ф. Психологія та педагогіка: Київ: Паливода А.В., 2009. 224 с.
2. Варій М.Й. *Психологія: навчальний посібник*. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
3. Варій М.Й. *Загальна психологія: підр. для ст. вищ. навч. закл.* Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
URL :<http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Варій%20М.Й..pdf>
4. Дуткевич Т. *Загальна психологія: теоретичний курс*. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.
5. Іванова О., Корсун С., Москалюк Л. *Психологія. Вступ до спеціальності*. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 184 с.
6. Максименко С.Д. *Загальна психологія: навчальний посібник*. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
7. Москалець В.П. *Загальна психологія : підручник*. Київ : Ліра-К, 2020. 564 с.
8. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології: підручник: у 2 т.* Київ : Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Скласти глосарій основних понять теми (10 понять).

Завдання 2. Поміркуйте над запитаннями. Обґрунтуйте свою відповідь.

1. Чи згодні Ви з думкою, що фізіологічним підґрунтям для виховання характеру є динамічні стереотипи

2. Чи впливає темперамент на формування рис характеру особистості, обґрунтуйте.

3. Вкажіть сензитивний період для становлення і розвитку позитивних рис характеру, охарактеризуйте його.

4. Проаналізуйте психофізіологічні та соціальні проблеми профілактики та корекції негативних рис характеру особистості.

5. Екстравертованість та інтровертованість як прояв певних рис характеру.

Завдання 3. Оберіть тему доповіді або реферату з тем, зазначених нижче:

1. Вплив акцентуацій рис характеру на поведінку і діяльність людини.

2. Особливості формування характеру дитини у дошкільному віці.

3. Психологічні умови формування сильного характеру.

Завдання 4. З числа наведених нижче положень про характер виберіть ті, які найбільш повно розкривають поняття «характер»:

1) риси характеру виявляються за будь-яких обставин і умов;

2) риси характеру виявляються лише за відповідних типових обставин;

3) риси характеру – це ставлення особистості до певних сторін дійсності;

4) риси характеру – це певні способи дій;

5) у характері виявляються і стосунки особистості, і способи дій, за допомогою яких ці стосунки відбуваються;

6) характер індивідуально своєрідний;

7) риси характеру соціальне типові й індивідуально своєрідні;

8) характер – відображення суспільних відносин.

Завдання 5. Кольоровий тест Інструкція. Подумайте, який колір із запропонованих вам подобається найбільше: сірий, синій, зелений, червоний, жовтий, фіолетовий, коричневий, чорний. Обробка результатів.

Сірий колір - колір розсудливих людей. Це, як правило, сформовані характери, вельми недовірливі і підозрілі. Спостерігають за іншими непомітно, не заявляють про себе і залишаються в тіні.

Синій колір люблять мрійники. У своєму оточенні вони виділяються скромністю і доброзичливістю. Ці люди швидко втомлюються і потребують повноцінного відпочинку.

Зелений колір вибирають люди, які уникають чужого впливу і намагаються у всьому діяти самостійно. Це індивідуалісти. Труднощів не бояться. Самоствердження – це те, про що вони мріють.

Червоний колір люблять сміливі, владні, вольові, запальні та досить товариські люди. Вони легко вирішують конфліктні ситуації, хоча нерідко їх створюють.

Жовтий колір вибирають інтелігентні, товариські, допитливі люди, які легко пристосовуються як до людей, так і до обставин. Вони багато докладають зусиль, щоб привернути до себе увагу.

Фіолетовий колір – делікатні, емоційні та чутливі. Це, як правило, гармонійні люди, мають здібності до мистецтв.

Коричневий колір вибирають ті, хто впевнений у собі. Вони небагатослівні. На цих людей можна розраховувати у важких справах, їм можна довіряти.

Чорний колір вибирають невпевнені люди. Вони схильні до депресії. Намагаються уникати спілкування з іншими, найчастіше – самотні.

Завдання 6. За запропонованою методикою проаналізуйте особливості Вашого характеру.

Методика «Ваш характер»

Мета: визначити особливості вашого характеру в спілкуванні.

Інструкція досліджуваному: прочитайте і дайте відповіді на запитання, оцінюючи кожне з них відповідно до запропонованої схеми.

Запитання:

1. Чи любите ви страви з гострими приправами? (так – 3, ні – 2)
2. Чи зручно ви почуваете себе в гурті людей? (так – 2, ні – 1)
3. Чи виникає у вас іноді бажання підскочити від радощів до стелі(так – 4, ні – 2)
4. Чи вмієте ви розважати гостей? (так – 3, ні – 2)
5. Чи часто у вас буває головний біль? (так – 1, ні – 2)
6. Забуваєте хоч інколи почистити зуби? (так – 4, ні – 1)
7. Ви завжди носите одну й ту ж саму зачіску? (так – 3, ні – 1)
8. Чи любите ви розгадувати кросворди? (так – 1, ні – 4)
9. Ви займаєтеся гімнастикою? (так – 3, ні – 1)
10. Чи часто у вас буває меланхолійний настрій? (так – 1, ні – 4)
11. Чи любите ви працювати у тиші, у спокійній атмосфері? (так – 4, ні – 1).

Опрацювання результатів

Підрахуйте загальну суму набраних вами балів і порівняйте її з ключем.

Ключ: Менше 20 балів – I тип; 21-25 – II тип; більше 25 – III тип.

Перший тип: ви не любите компаній, віддаєте перевагу тиші, прогулянці на повітрі. Спілкування з друзями в невимушеній домашній атмосфері радує вас більше, ніж вечори, проведені в гамірливій кав'ярні. Через це ваші знайомі вважають вас нудною людиною.

Другий тип: ви досить легко сходитеся з людьми, піддаєтесь надмірно частим змінам настрою: то сумному, то надмірно веселому.

Третій тип: ваші знайомі вважають, що в компанії Ви незамінні. У вас є почуття гумору, ви можете створити гарний настрій іншим. Можете без кінця смішити і розповідати цікаві історії.

Тема 15. Здібності. Специфіка їх формування

(лекція – 1 год)

1. Поняття здібностей та їхній розвиток.
2. Здібності, задатки та індивідуальні відмінності.
3. Структура та види здібностей людини.
4. Специфіка формування та розвиток здібностей.

Мета заняття: розкрити поняття та природу здібностей; охарактеризувати основні види здібностей людини та встановити зв'язок між ними; визначити природу індивідуально-психологічних відмінностей людей та їх здібностей; описати умови і передумови формування людських здібностей.

Тема 15. Здібності. Специфіка їх формування

(семінарське заняття – 1 год)

1. Задатки як природні передумови здібностей.
2. Спеціальні, загальні та творчі здібності. Талант.
3. Формування та розвиток здібностей у дітей.

Мета: закріплення та узагальнення знань з теми «Здібності. Специфіка їх формування».

Термінологічний диктант: здібності, задатки, комунікативні та організаційні здібності, загальні, спеціальні та творчі здібності, талант.

Рекомендована література:

1. Баранівський В.Ф., Терещенко Л.Ф. Психологія та педагогіка: Київ: Паливода А.В., 2009. 224 с.
2. Варій М.Й. *Психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
3. Варій М.Й. *Загальна психологія*: підр. для ст. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
URL :<http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Варій%20М.Й..pdf>
4. Дуткевич Т. *Загальна психологія*: теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.
5. Іванова О., Корсун С., Москалюк Л. *Психологія. Вступ до спеціальності*. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 184 с.
6. Максименко С.Д. *Загальна психологія*: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
7. Москалець В.П. *Загальна психологія*: підручник. Київ : Ліра-К, 2020. 564 с.

8. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології*: підручник: у 2 т. Київ : Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Складіть глосарій основних понять теми (10 понять)

Завдання 2. Поміркуйте над проблемними запитаннями. Обґрунтуйте свою відповідь.

1. Проаналізуйте здібності та задатки людини, доведіть або спростуйте зв'язок між ними.

2. Розкрийте взаємообумовленість наступних понять: задатки, здібності, геніальність.

3. Що, на Вашу думку, є обов'язковою передумовою розвитку здібностей?

4. Добрі задатки завжди визначають високий рівень розвитку здібностей? Чи можна стверджувати, що це так?

5. Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що високий рівень здібностей поєднується з творчими здібностями і характеризує творчий потенціал особистості?

6. Розкрийте роль задатків у розвитку спеціальних здібностей.

7. Охарактеризуйте власні здібності, визначіть умови їх формування.

8. Розвиток здібностей: що для цього необхідно і чи є у них межі?

9. Чи погоджуєтесь Ви з твердженням про вроджену природу здібностей?

10. Свої здібності людина може пізнати тільки спробувавши застосувати їх, чи погоджуєтесь Ви з такою позицією?

Завдання 3. Прокоментуйте дані судження. Яке співвідношення задатків і здібностей у людини вони відображають? З якими судженнями погоджуєтесь ви?

1. Рафаелем може стати тільки той, «у кому сидить Рафаель», але чи вдасться індивіду, подібному до Рафаеля, розвинути свій таланти – це цілком залежить від соціальних вимог, які у свою чергу залежать від розподілу праці і від наявних умов освіти людей.

2. Людина ніколи не виявила своїх здібностей, якби не народилася з відповідними генами музикальних, технічних, літературних, інтелектуальних і т. д. здібностей ... Розвиток здібностей має іманентний характер, здійснюється за принципом, властивим самому організму і максимально незалежно від впливів зовнішнього середовища.

3. Абсолютний слух як здібність не існує в дитини до того, як вона вперше постане перед завданням пізнати висоту звуку. До того часу існує

лише задаток як анатомо-фізіологічна структура.

4. Не в тому справа, що здібність виявляється в діяльності, а в тому, що здібності створюються у цій діяльності.

Завдання 4. Оцініть свої комунікативні та організаційні здібності за методикою наведено нижче.

**Методика дослідження здібностей. Методика КОЗ
«Оцінка комунікативних і організаторських здібностей»**

Інструкція до методики. Вам треба відповісти на всі запропоновані запитання. Вільно висловлюйте свою думку з приводу кожного запитання та відповідайте так: якщо Ваша відповідь на запитання позитивна (Ви згодні), то у відповідній клітинці бланку відповідей поставте плюс, якщо Ваша відповідь негативна (Ви не згодні) – поставте мінус. Слідкуйте, щоб номер запитання та номер клітинки, де Ви записуєте свою відповідь співпадали. Майте на увазі, що запитання носять загальний характер і не можуть містити в собі всі необхідні подробиці. Тому уявіть собі типові випадки і не замислюйтесь над деталями. Не слід витратити багато часу на обмірковування, відповідайте швидко. Можливо, на деякі питання Вам важко відповісти. Тоді намагайтесь дати ту відповідь, яку вважаєте переважною. При відповіді на будь-яке з цих запитань звертайте увагу на його перші слова. Ваша відповідь повинна бути узгоджена з ним. Відповідаючи на запитання, не прагніть викликати приємне враження. Нам важлива не конкретна відповідь, а сумарний бал за серію запитань.

Бланк відповідей до тестової методики «КОЗ»

1		2		3		4	
5		6		7		8	
9		10		11		12	
13		14		15		16	
17		18		19		20	
21		22		23		24	
25		26		27		28	
29		30		31		32	
33		34		35		36	
37		38		39		40	

Опитувальник КОЗ

1. Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтесь?
2. Чи часто Вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними Вашої думки?
3. Чи довго Вас турбує почуття образи, завданої вам кимсь із ваших товаришів?
4. Чи завжди Вам важко орієнтуватися у створеній критичній ситуації?
5. Чи є у Вас прагнення до встановлення нових знайомств з різними людьми?
6. Чи подобається Вам займатися громадською роботою?
7. Чи правда, що приємніше і простіше проводити час з книгами або за якимось іншим заняттям, ніж з людьми?
8. Якщо з'явилися якісь перешкоди у здійсненні ваших намірів, то чи легко Ви відмовляєтесь від них ?
9. Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші Вас за віком?
10. Чи любите придумувати і організовувати зі своїми товаришами різні ігри та розваги?
11. Чи важко включаєтесь до нової для Вас компанії? 12. Чи часто Ви відкладаєте на інші дні ті справи, які треба було б виконати сьогодні?
13. Чи легко Вам вдається встановлювати контакти з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете Ви домогтися, щоб Ваші товариші діяли згідно з вашою думкою?
15. Чи важко Ви освоюєтесь у новому колективі?
16. Чи правда, що у Вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обов'язків, зобов'язань?
17. Чи прагнете Ви, користуючись зручним випадком, познайомитися та поспілкуватися з новою людиною?
18. Чи часто у вирішенні важливих справ Ви берете ініціативу на себе?
19. Чи роздратовують Вас оточуючі люди і чи хочеться Вам побути на самоті?
20. Чи правда, що Ви, як правило, погано орієнтуєтесь у незнайомій для Вас обстановці?
21. Чи подобається Вам постійно знаходитися серед людей?
22. Чи виникає у Вас роздратування, якщо Вам не вдається закінчити розпочату справу?
23. Чи буває у Вас почуття незручності або сором'язливості, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?
24. Чи правда, що Ви втомлюєтесь від частого спілкування з товаришами?

25. Чи любите Ви брати участь у колективних іграх?
26. Чи часто Ви проявляєте ініціативу, вирішуючи питання, що зачіпають інтереси Ваших товаришів?
27. Чи правда, що Ви почуваете себе невпевнено серед малознайомих людей?
28. Чи правда, що Ви рідко прагнете доводити свою правоту?
29. Чи вважаєте Ви, що вам не дуже важко внести пожвавлення у малознайому Вам компанію?
30. Чи берете Ви участь у громадській роботі інституту?
31. Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих невеликою кількістю людей?
32. Чи правда, що Ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не було відразу прийняте Вашими товаришами?
33. Чи почуваете себе невимушене, коли знаходитесь у незнайомій для вас компанії?
34. Чи охоче Ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?
35. Чи правда, що Ви почуваете себе досить впевнено і спокійно, коли повинні говорити що-небудь великій групі людей?
36. Чи часто Ви запізнюєтесь на ділові зустрічі, побачення?
37. Чи правда, що у Вас багато друзів?
38. Чи часто Ви опиняєтесь у центрі уваги своїх товаришів?
39. Чи часто ви ніяковієте, почуваете незручність у спілкуванні з малознайомими людьми?
40. Чи правда, що Ви не дуже впевнено почуваете себе в оточенні великої групи своїх товаришів?

Дешифратор

Тип здібностей	Позитивні відповіді	Негативні відповіді
Комунікативні	Питання 1-го стовпчика	Питання 3-го стовпчика
Організаторські	Питання 2-го стовпчика	Питання 4-го стовпчика

Обробка результатів

1. Необхідно порівняти відповіді з дешифратором та порахувати кількість збігів окремо за комунікативними та організаторськими здібностями.

2. Обчислити оціночні коефіцієнти комунікативних (K_k) та організаторських (K_o) здібностей як відношення кількості співпадаючих відповідей по комунікативних здібностях (K_x) та організаторських

здібностях (O_x) до максимально можливої кількості збігів (20) за формулами

$$K_k = K_x / 20, K_o = O_x / 20.$$

Для якісної обробки результатів необхідно порівняти отримані коефіцієнти з шкальними оцінками (див. Таблицю)

Шкала оцінок комунікативних та організаторських здібностей

K_k	K_o	Шкальна оцінка
0,10 – 0,45	0,20 – 0,55	1
0,45 – 0,55	0,56 – 0,65	2
0,56 – 0,65	0,66 – 0,70	3
0,66 – 0,75	0,71 – 0,80	4
0,75 – 1,00	0,81 – 1,00	5

Інтерпретація. Якщо Ви отримали ***оцінку «1»***, то Вам характерний досить низький рівень виявлення здібностей до комунікативної та організаційної діяльності.

Для тих, хто отримав ***оцінку «2»***, розвиток комунікативних та організаторських здібностей знаходиться на рівні нижче середнього. Ви не прагнете до спілкування, відчуваєте скуто в новій компанії, колективі, надаєте перевагу проведенню вільного часу на самоті, обмежуєте свої знайомства, переживаєте труднощі при встановленні контактів з людьми і, виступаючи перед аудиторією, погано орієнтуєтесь в незнайомій ситуації, не відстоюєте свою думку, важко переживаєте образи. Виявлення ініціативи в громадській діяльності досить занижене, у багатьох справах Ви уникаєте прийняття самостійних рішень.

Якщо Ви отримали ***оцінку «3»***, то для Вас характерний середній рівень виявлення комунікативних та організаторських здібностей. Ви прагнете до контакту з людьми, не обмежуючи коло своїх знайомств, відстоюєте свою думку, плануєте роботу. Однак, «потенціал» цих здібностей не відрізняється високою стійкістю. У майбутньому Ви потребуєте серйозної і планомірної роботи по формуванню і розвитку комунікативних та організаторських здібностей.

Якщо Ви отримали ***оцінку «4»***, то Вас можна віднести до групи людей з високим рівнем виявлення комунікативних та організаторських здібностей. Ви не губитесь у новій ситуації, швидко знаходите друзів, постійно намагаєтесь розширити коло знайомих, займаєтесь громадською діяльністю, допомагаєте близьким, друзям, виявляєте ініціативу в спілкуванні, із задоволенням приймаєте участь в організації громадських заходів, здатні берете самостійне рішення в екстремальній ситуації.

Якщо Ви отримали *оцінку* «5», то Вас можна віднести до групи людей з найбільш високим рівнем виявлення комунікативних та організаторських здібностей, для Вас характерні швидка орієнтація у важких ситуаціях, невимушена поведінка в новому колективі. Ви ініціативні, приймаєте самостійні рішення, відстоюєте свою думку. Ви легко почуваете себе в незнайомій компанії, любите і вмієте організовувати різноманітні ігри, колективні справи.

При інтерпретації отриманих даних *потрібно пам'ятати*, що вони лише констатують наявний рівень комунікативних та організаторських здібностей у даний період розвитку особистості. Якщо результати тестування виявляться невисокими, то це зовсім не означає, що цих здібностей потенційно у Вас немає. Просто не були створені умови для їх виявлення та розвитку або у Вас самого не було нагальної потреби отримати відповідні вміння.

**Тема 16. Поняття про особистість та її структуру.
Міжособистісні стосунки
(лекція – 2 год)**

1. Поняття особистості у психології.
2. Теорії особистості.
3. Особистість як об'єкт і суб'єкт соціальної взаємодії.
4. Склад і структура особистості.
5. Формування та розвиток особистості. Шляхи, умови, фактори особистісного зростання.

***Мета заняття:** дати студентам уявлення про поняття «особистість», її структуру, розкрити зміст міжособистісних стосунків.*

**Тема 16. Поняття про особистість та її структуру.
Міжособистісні стосунки
(семінарське заняття – 2 год)**

1. Людина, індивід, особистість, індивідуальність.
2. Соціалізація особистості.
3. Психологічна структура особистості.
4. Спрямованість особистості.

***Мета:** закріплення та узагальнення знань з теми «Поняття про особистість та її структуру. Міжособистісні стосунки».*

***Термінологічний диктант:** людина, індивід, особистість, індивідуальність, біологічна підструктура, соціальний досвід, підструктура форм відображення, спрямованість, активність, мотив, Інтерес, Ідеали, переконання, світогляд, потяг, бажання, установка, самосвідомість, «Я-концепція», рівень домагань, самооцінка, фрустрація, самоконтроль, саморегуляція, самореалізація, самоповага, афект неадекватності.*

Рекомендована література:

1. Баранівський В.Ф., Терещенко Л.Ф. Психологія та педагогіка: Київ: Паливода А.В., 2009. 224 с.
2. Варій М.Й. *Психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
3. Варій М.Й. Загальна психологія: підр. для ст. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
URL :<http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Варій%20М.Й..pdf>
4. Дуткевич Т. *Загальна психологія*: теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.

5. Іванова О., Корсун С., Москалюк Л. *Психологія. Вступ до спеціальності*. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 184 с.
6. Максименко С.Д. *Загальна психологія: навчальний посібник*. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
7. Москалець В.П. *Загальна психологія: підручник*. Київ: Ліра-К, 2020. 564 с.
8. Москалець В.П. *Соціалізація особистості: монографія*, Київ: Фенікс, 2013. 540 с.
9. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології: підручник: у 2 т.* Київ: Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Опрацюйте: Москалець В.П. *Соціалізація особистості: монографія*, Київ: Фенікс, 2013. 540 с. (розділ 2., С. 76-107)

Завдання 2. Дайте відповідь на контрольні запитання.

1. Розкрийте зміст поняття «особистість» і зазначте фактори розвитку особистості людини.
2. Дайте характеристику основним теоріям особистості.
3. Визначте умови, за яких у людини виникає стан фрустрації?
4. Обґрунтуйте співвідношення понять «особистість», «індивід» та «індивідуальність».
5. У чому полягає відмінність підходів до вивчення «особистості» різних представників гуманістичної психології?
6. Проаналізуйте підструктури особистості, запропоновані науковцями.
7. Що, на Вашу думку, є спільним між індивідуальністю людини і спрямованістю особистості?
8. Чи можна тлумачити спрямованість людини як прояв усіх притаманних їй спонукань?

Завдання 3. Психологи різних напрямів по-різному розуміють джерела активності особистості:

- А. Основним джерелом активності особистості є прагнення до насолоди, що стало несвідомим, визначає всілякі види творчої діяльності людини.
- Б. Основним джерелом активності є потреба людини в самоактуалізації, самовираженні.
- В. Основним джерелом активності особистості є система свідомих мотивів і відносин, що сформувалися залежно від суспільних відносин і умов виховання.

– Г. Основним джерелом активності є потреба людини ділитися своїм буттям з іншими людьми і тим самим реалізувати себе як особистість.

– Д. Основним джерелом активності особистості є культурні і соціальні дії, які без участі свідомості формують у людини певні несвідомі спонуки, що допомагають їй пристосуватися до соціальних вимог.

Укажіть, які з положень, наведених вище, характеризують фрейдистське, неофрейдистське, гуманістичне (зарубіжні, теорії) розуміння джерел активності особистості, а які відображають концепції вітчизняних психологів.

Завдання 4. Які з перерахованих характеристик стосуються людини як особистості, а які – як індивіда?

Цілеспрямованість, темперамент, інстинкти, впертість гуманність, вдумливість, страх, висока емоційність, старанність, приємний голос, суспільна активність, критичність розуму, цільність, прекрасна дикція, середній зріст, блакитні очі, музичність, запальність, низька адаптація до темряви, ригідність, працелюбність, мислення, моральна вихованість, задатки, погана просторова координація, хороший слух, ідейна переконаність, уважність, рухливість, чесність, віра, благородство, лінощі, стрес, меланхолія, авторитет, мовлення, переконання, знання, ідеали, вікові особливості почуттів, механічна пам'ять, мова, музичний слух.

Завдання 5. Виявіть типологічні особливості особистості у одного з ваших друзів за нижченаведеними методиками.

Методики дослідження особистості.

Виявлення типологічних особливостей особистості

(за К. Г. Юнгом)

Інструкція: «На кожне запитання дається два варіанти відповідей. Необхідно вибрати відповідь, яка підходить вам найбільше. Відповідний номер та літеру потрібно записати».

1. Кому ви надаєте перевагу?
 - а) невеликій компанії близьких друзів;
 - б) великій товариській компанії.
2. Яким книгам ви надаєте перевагу?
 - а) з цікавим сюжетом;
 - б) з розкриттям переживань героїв.
3. Що ви скоріше всього можете допустити у своїй роботі?
 - а) запізнення;
 - б) помилку.
4. Якщо ви здійснюєте поганий вчинок, то:
 - а) гостро переживаєте;

- б) гострих переживань немає.
5. Як ви сходитеся з людьми?
а) швидко, легко;
б) повільно, обережно.
6. Чи вважаєте ви себе людиною вразливою?
а) так;
б) ні.
7. Чи схильні ви сміятися від душі?
а) так;
б) ні.
8. Чи вважаєте ви себе:
а) мовчазним;
б) говірким?
9. Ви відверті чи скритні?
а) відвертий;
б) скритний.
10. Чи любите ви займатися аналізом власних переживань?
а) так;
б) ні.
11. Коли буваєте у компанії, то надаєте перевагу тому, щоб:
а) говорити;
б) слухати?
12. Чи часто відчуваєте незадоволення собою?
а) так;
б) ні.
13. Чи любите ви що-небудь організовувати?
а) так;
б) ні.
14. Чи хотілося б вам вести інтимний щоденник?
а) так;
б) ні.
15. Чи швидко ви переходите від рішення до виконання?
а) так;
б) ні.
16. Чи легко змінюється ваш настрій?
а) так;
б) ні.
17. Чи любите ви переконувати інших, нав'язувати свою думку?
а) так;
б) ні.
18. Ваші рухи:
а) швидкі;
б) повільні?

19 Ви сильно хвилюєтеся через можливі неприємності⁷

- а) часто,
- б) рідко

20 У складних випадках

- а) звертаєтеся за допомогою до інших,
- б) не любите звертатися

Опрацювання результатів тесту

Показники екстраверсії 16, 2а, 36, 46, 5а, 66, 7а, 86, 9а, 106, Па, 126, І3а, 146, 15а, І6а, 17а, 18а, 196, 20а

Порахуйте кількість Ваших відповідей, що збігаються з ключем і помножте на 5

- Бали 0-35 – Інтроверсія,
- 36-65 – амброверсія,
- 66-100 – екстраверсія

Екстраверти (вивернутий назовні) – легкі у спілкуванні, у них високий рівень агресивності, мають тенденцію до лідерства, люблять бути у центрі уваги, легко зав'язують контакти, імпульсивні, відкриті, контактні (оскільки серед контактів можуть бути і корисні), судять людей за зовнішнім виглядом, не заглядають усередину, холерики, сангвініки.

Інтроверти (звернений всередину) спрямовані на світ власних переживань, малоконтактні, мовчазні, важко заводять нові знайомства, не люблять ризик, переживають розрив старих зв'язків, не розглядають варіантів програшу і виграшу, мають високий рівень тривожності і ригідності, флегматики, меланхоліки

Амброверти (поєднання) володіють обома якостями, домінування якоїсь залежить від того, наскільки сильний вплив із-зовні (екстраверсія) або настроїв (інтроверсія)

Завдання 6. Методика «Самооцінка»

Інструкція. Перед вами 32 судження. Оцінювання суджень має п'ять варіантів відповідей: дуже часто - 4 бали; часто - 3 бали; іноді - 2 бали; рідко - 1 бал; ніколи - 0 балів.

Судження.

1. Мені хочеться, щоб мої друзі мене підбадьорювали.
2. Постійно відчуваю відповідальність за доручену мені роботу.
3. Я хвилююся про своє майбутнє.
4. Багато людей мене ненавидить.
5. Я володію меншою ініціативою, ніж інші.
6. Я хвилююся за свій психічний стан.
7. Я боюся виглядати дурнем.
8. Зовнішній вигляд інших значно краще, ніж у мене.

9. Я боюся виступати з промовою перед незнайомими людьми.
10. Я часто допускаю помилки.
11. Шкода, що я не вмю розмовляти з людьми, як слід.
12. Шкода, що мені не вистачає впевненості в собі.
13. Мені б хотілося, щоб мої дії частіше одобрялися іншими.
14. Я занадто скромний.
15. Моє життя марне.
16. Багато людей неправильної думки про мене.
17. Мені ні з ким поділитися своїми думками.
18. Люди від мене чекають занадто багато.
19. Люди не цікавляться моїми досягненнями.
20. Я трохи соромлюся.
21. Я відчуваю, що багато людей не розуміють мене.
22. Я не відчуваю себе в безпеці.
23. Я часто хвилююсь і даремно.
24. Я ніяковію, коли заходжу в кімнату де вже сидять люди.
25. Я відчуваю себе скутим.
26. Я відчуваю, що люди говорять про мене за мою спиною.
27. Я впевнений, що інші все сприймають легше, ніж я.
28. Мені здається, що зі мною повинна трапитися якась неприємність.
29. Мене хвилює думка про те, як інші ставляться до мене.
30. Шкода, що я не дуже товариський.
31. У суперечках я висловлююся лише тоді, коли впевнений у своїй правоті.
32. Я думаю про те, чого чекає від мене громадськість.

Обробка отриманих результатів. Сума балів від 0 до 25 свідчить про високий рівень самооцінки, при якому людина правильно реагує на зауваження інших і рідко сумнівається у своїх діях. Сума балів від 26 до 45 свідчить про середній рівень самооцінки, при якому людина рідко страждає від «комплексу неповноцінності», і лише час від часу підлаштовується під думку інших. Сума балів від 46 до 128 вказує на низький рівень самооцінки, при якому людина болісно переносить критичні зауваження на свою адресу, намагається завжди зважати на думку інших, і часто страждає від «комплексу неповноцінності».

**Тема 17. Психологічний аналіз діяльності.
Сутність спілкування людини
(лекція – 2 год)**

1. Особливості діяльності.
2. Характеристика основних видів діяльності.
3. Поняття про спілкування. Засоби спілкування.
4. Функції спілкування.
5. Форми та стилі спілкування.
6. Оволодіння навичками спілкування.

***Мета заняття:** провести психологічний аналіз діяльності. Розкрити сутність спілкування людини.*

**Тема 17. Психологічний аналіз діяльності.
Сутність спілкування людини
(семінарське заняття – 2 год)**

1. Діяльність як необхідна умова формування особистості.
Навички.
2. Сутність спілкування людини.
3. Фізіологічні механізми мовної діяльності.
4. Види та функції мови і мовлення.
5. Функції і форми спілкування.
6. Умови, шляхи і прийоми розвитку мовлення та оволодіння навичками спілкування.

***Мета:** закріплення та узагальнення знань з теми «Психологічний аналіз діяльності. Сутність спілкування людини».*

***Термінологічний диктант:** мова, мовлення, знак, знакова система, спілкування, педагогічне спілкування, афазія.*

Рекомендована література:

1. Баранівський В.Ф., Терещенко Л.Ф. Психологія та педагогіка: Київ: Паливода А.В., 2009. 224 с.
2. Варій М.Й. *Психологія: навчальний посібник.* Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
3. Варій М.Й. *Загальна психологія: підр. для ст. вищ. навч. закл.* Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
URL :<http://posek.km.ua/biblioteka/3/Загальна%20психологія%20Варій%20М.Й..pdf>
4. Дуткевич Т. *Загальна психологія: теоретичний курс.* Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.

5. Іванова О., Корсун С., Москалюк Л. *Психологія. Вступ до спеціальності*. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 184 с.
6. Максименко С.Д. *Загальна психологія: навчальний посібник*. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
7. Москалець В.П. *Загальна психологія: підручник*. Київ: Ліра-К, 2020. 564 с.
8. Москалець В.П. *Соціалізація особистості: монографія*, Київ: Фенікс, 2013. 540 с.
9. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології: підручник: у 2 т.* Київ: Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Складіть глосарій основних понять теми (10 понять)

Завдання 2. Дайте відповідь на контрольні запитання.

1. Проаналізуйте особливості та окресліть шляхи, прийоми і способи формування успішного педагогічного спілкування.
2. Розкрийте роль особистісного спілкування вихователя й дітей в ефективній організації освітнього процесу у ЗДО.
3. Проаналізуйте основні стилі спілкування та доведіть їхню ефективність у різних видах діяльності.

Завдання 3. Підберіть методики, які б ви використали для проведення тренінгу зі спілкування та спробуйте скласти його план, обгрунтовуючи запропоновані методики.

Завдання 4. Виберіть правильні судження:

- 1) Особистість формується в діяльності.
- 2) Будь-яка діяльність людини детермінується, як правило, внутрішніми стимулами.
- 3) Діяльність обумовлена тільки свідомістю людини.
- 4) Мотивами діяльності можуть бути потреби, установки, думки, почуття, ідеали.
- 5) Діяльність є вирішальним фактором формування і розвитку активності особистості.
- 6) Діяльність - історично відпрацьована система відтворення предметного світу, природи людини і людських відносин.

Завдання 5. Виберіть із наведених ознак ті, які характеризують:

- а) поведінку тварин: _____
- б) людську діяльність: _____
- в) тільки гру: _____

г) тільки навчання: _____

д) тільки працю: _____

- 1) умова розвитку психіки;
- 2) діяльність, спрямована на засвоєння способів виконання дій;
- 3) автоматизація;
- 4) цілеспрямованість;
- 5) мотивація;
- 6) умови прояву всіх психічних реакцій;
- 7) наявність спроб і помилок;
- 8) спрямованість на отримання результату, який задовольняє матеріальні та духовні потреби людей;
- 9) спрямованість на засвоєння та застосування системи понять;
- 10) повторюваність;
- 11) діяльність, яка задовольняє самим процесом виконання.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Проаналізуйте сучасну психологію, розкрийте її завдання та місце в системі наук, вкажіть галузі психології.
2. Охарактеризуйте методи сучасної психології.
3. Розкрийте загальну методика психологічного дослідження.
4. Розкрийте принципи побудови психологічного дослідження.
5. Охарактеризуйте спостереження, як універсальний метод психології та його застосування в соціальній роботі.
6. Проаналізуйте природний та лабораторний експерименти та зазначте їх відмінність і схожість.
7. Охарактеризуйте метод самоспостереження та вкажіть особливості вільного спостереження.
8. Дайте характеристику лонгітюдного методу та зазначте групу, до якої від належить.
9. Охарактеризуйте наступні методи: бесіда, інтерв'ю, анкетування, зазначте їх переваги та недоліки.
10. Проаналізуйте соціометрію, референтометрію, визначте їх застосування в соціальній роботі.
11. Розкрийте біографічний метод, проаналізуйте особливості його застосування у соціальній роботі.
12. Охарактеризуйте математичні методи в психології та доведіть продуктивність їх застосування.
13. Розкрийте структуру психіки, проаналізуйте її функції.
14. Обґрунтуйте вплив середовища на розвиток людини.
15. Визначіть основні принципи наукового вивчення психіки.
16. Дайте визначення психічного відображення. Як ви розумієте це явище?
17. Обґрунтуйте активний характер психічного відображення, у чому він полягає?
18. Розкрийте поняття про відчуття, відчуття та теорія відображення, відчуття та перцептивна діяльність особистості, види відчуттів, загальні властивості відчуттів, взаємодія відчуттів.
19. Розкрийте роль відчуттів та сприймань у життєдіяльності людини.
20. Доведіть зв'язок відчуттів з властивостями зовнішнього і внутрішнього середовища організму.
21. Зазначте, чи можна стверджувати, що в кожному акті пізнавальної діяльності людини чуттєве пізнання передуює абстрактному.
22. Поясніть, чи завжди взаємодія відчуттів викликає ефект сенсibiliзації?
23. Розкрийте зміст поняття «пам'ять», проаналізуйте суспільно-історичну природу пам'яті. Пам'ять та діяльність особистості.

24. Охарактеризуйте види пам'яті: рухову, емоційно-образну та словесно-логічну пам'ять.
25. Проаналізуйте процеси пам'яті, дайте характеристику індивідуальним особливостям та типам пам'яті.
26. Проаналізуйте процеси формування та розвитку пам'яті.
27. Дайте характеристику процесу забування, вкажіть його причини та попередження.
28. Проаналізуйте умови підвищення продуктивності запам'ятовування пізнавального матеріалу.
29. Проаналізуйте увагу, як форму психічної діяльності, її види та розвиток.
30. Визначіть умови ефективного формування уважності; способи організації і керування увагою дітей дошкільного віку.
31. Дайте характеристику об'єктів, що привертають і відволікають увагу.
32. Розкрийте специфіку джерел довільної уваги.
33. Проаналізуйте фактори, що впливають на інтенсивність уваги.
34. Проаналізуйте мислення та інтелект, вкажіть особливості розвитку мислення у дітей.
35. Обґрунтуйте генетичний зв'язок мислення і мовлення. Мовлення як матеріальна основа мислення.
36. Розкрийте альтернативні підходи до розвитку мислення.
37. Проаналізуйте зв'язок між коефіцієнтом інтелекту і життєвими успіхами.
38. Розкрийте поняття штучного інтелекту: проблема створення і функціонування.
39. Проаналізуйте особистісні властивості творчої людини: проблеми і шляхи розвитку творчого мислення.
40. Проаналізуйте концепції розвитку мислення в онтогенезі.
41. Розкрийте сутність мислення як процесу розв'язання завдань.
42. Проаналізуйте уяву та вкажіть її роль у життєдіяльності людини.
43. Обґрунтуйте зв'язок між уявою та індивідуальною творчістю.
44. Дайте характеристику продуктам творчої уяви та їх використанню у життєдіяльності людини.
45. Визначіть вплив уяви на стан організму.
46. Проаналізуйте сон і сновидіння, розкрийте їх значення у житті людини.
47. Охарактеризуйте індивідуальні особливості уяви у дітей.
48. Розкрийте роль фантазії в ігровій діяльності дитини та творчій діяльності дорослого.
49. Визначте способи активізації та розвитку уяви, дайте їм характеристику.

50. Висвітліть зміст поняття про особистість в психології. Індивід, індивідуальність. Розбіжність та взаємозв'язок цих понять.

51. Проаналізуйте структуру особистості, дайте характеристику біологічному та соціальному в структурі особистості.

52. Розкрийте принцип провідної ролі діяльності в розвитку особистості.

53. Визначте джерела активності особистості людини. Охарактеризуйте потреби, мотиви, рівні усвідомлення мотивів, інтереси, цілі.

54. Проаналізуйте самооцінку та рівень домагань особистості.

55. Розкрийте рушійні сили розвитку особистості, вкажіть сензитивний період її формування.

56. Проаналізуйте самовиховання особистості. Особистісне самовизначення.

57. Розкрийте види вищих почуттів, як результат суспільного розвитку особистості. Практичні, моральні, інтелектуальні, естетичні почуття особистості.

58. Проаналізуйте стан афекту, його форми та види.

59. Розкрийте зміст понять: воля, мотиваційна сфера особистості та вольова діяльність.

60. Проаналізуйте важливі особливості вольової діяльності.

61. Вольовий акт та його структура. Вольові зусилля.

62. Проаналізуйте вольові якості особистості та їх формування.

63. Проаналізуйте роль колективу в формуванні волі.

64. Розкрийте завдання виховання та самовиховання волі.

65. Дайте характеристику сприйманню, як психічному процесу, визначте його властивості та види.

66. Розкрийте особливості сприймання простору, часу, руху.

67. Проаналізуйте роль моторних компонентів у розвитку системи перцептивних дій.

68. Дайте характеристику емоціям та почуттям, проаналізуйте їх функції.

69. Розкрийте зв'язок емоцій і почуттів з потребами людини.

70. Проаналізуйте вплив органічних станів людини на її емоції та почуття, розкрийте зв'язок моторики з емоційною сферою людини.

71. Проаналізуйте основні якості почуттів, динаміку, форми переживання почуттів.

72. Доведіть взаємозв'язок між емоціями, почуттями та людською індивідуальністю.

73. Поняття про темперамент, історичний зміст вчення про темперамент, фізіологічні основи темпераменту.

74. Проаналізуйте зв'язок між типом вищої нервової діяльності та типом темпераменту.

75. Проаналізуйте співвідношення темпераменту та індивідуального стилю діяльності людини.

76. Проаналізуйте роль темпераменту у навчання й виховання дитини.

77. Розкрийте поняття про характер, охарактеризуйте його структура та особливості формування характеру у дітей.

78. Дайте характеристику акцентуаціям характеру.

79. Вкажіть сензитивний період для становлення і розвитку позитивних рис характеру, охарактеризуйте його.

80. Проаналізуйте психофізіологічні та соціальні проблеми профілактики та корекції негативних рис характеру особистості.

81. Розкрийте екстравертованість та інтровертованість як прояв певних рис характеру.

82. Розкрийте поняття про здібності. Кількісна та якісна характеристика здібностей.

83. Проаналізуйте структура здібностей. Загальні та спеціальні здібності. Задатки та здібності.

84. Визначте умови формування здібностей, проаналізуйте розвиток педагогічних та психологічних здібностей.

85. Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що високий рівень здібностей поєднується з творчими здібностями і характеризує творчий потенціал особистості?

86. Розкрийте потреби і мотиви у поведінці та діяльності людини.

87. Охарактеризуйте психологічні особливості спілкування.

88. Проаналізуйте особливості та окресліть шляхи, прийоми і способи формування успішного педагогічного спілкування.

89. Розкрийте роль особистісного спілкування вихователя й дітей в ефективній організації освітнього процесу у ЗДО.

90. Проаналізуйте основні стилі спілкування та доведіть їхню ефективність у різних видах діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова (основна)

1. Варій М.Й. *Психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
2. Дуткевич Т. *Загальна психологія*: теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 388 с.
3. Іванова О., Корсун С., Москалюк Л. *Психологія. Вступ до спеціальності*. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 184 с.
4. Максименко С.Д. *Загальна психологія*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
5. Москалець В.П. *Загальна психологія*: підручник. Київ: Ліра-К, 2020. 564 с.
6. Москалець В. П. *Психологія особистості*: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2018. - 262 с.
7. М'ясоїд П.А. *Курс загальної психології*: підручник: у 2 т. Київ: Алерта, 2013. Т. 2. 758 с.
8. Психологія життєтворення особистості в сучасному світі: монографія / за ред. Т.М. Титаренко. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум, 2016. 320 с.
9. Слюсаревський М.М. *Основи соціальної психології*: підруч. для закл. вищої освіти. Київ: Талком, 2018. 579 с.
10. Столяренко О.Б. *Психологія особистості*: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 280 с.

Допоміжна

1. Борисюк А.С., Гайсонюк Н.А., Осипенко В.А. *Психологія з основами педагогіки*: навч. посіб. Чернівці: БДМУ, 2012. 459 с.
2. Воляннюк Н.Ю., Ложкін Г. В., Винославська О.В. *Соціальна психологія*: навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.
3. Галян І. М. *Психодіагностика*: навчальний посібник. Київ, 2009. 464 с.
4. Діденко С.В., Козлова О.С. *Психологія сексуальності*: підручник. Київ, 2009. 304 с.
5. Даніел Гоулман. *Емоційний інтелект*. Київ: Vivat. 2018. 512 с.
6. Дубравська Д.М. *Основи психології*: навчальний посібник. Львів, 2001. 280 с.
7. Зігмунд Фрейд. *Вступ до психоаналізу*: нові висновки. Київ: Навчальна книга-Богдан, 2021. 552 с. Перекладач: Петро Таращук
8. Кириленко Т.С. *Психологія: емоційна сфера особистості*: навчальний посібник. Київ, 2007. 256 с.

9. Клименко В.В. Психологія творчості: навчальний посібник. Київ, 2006. 480 с.
10. Коpecь Л.В. Психологія особистості: навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів. 2-ге вид.. Київ, 2008. 458 с.
11. Любіна Л.А., Борисюк А.С., Радчук В.М. *Психодіагностика*: навч. посіб. Чернівці, 2018. 276 с.
12. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2001. 487 с.
13. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. Київ, 2007. 235 с.
14. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління: навчальний посібник. 2-ге вид., допов. Київ, 2010. 344 с.
15. Основи практичної психології: підручник / за заг. ред. В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. Київ, 2003. 536 с.
16. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2008. 432 с.
17. Палій А.А. Диференціальна психологія: навчальний посібник. Київ, 2010. 432 с.
18. Поліщук С.А. Психологічні практики в системі підготовки практичних психологів: навч.-метод. Посібник. Суми: Унів. кн., 2012. 135 с.
19. Психологія соціальної роботи: підручник / за ред. Ю.М. Швалба. Київ, 2010. 272 с.
20. Савчин М.В. Вікова психологія: навчальний посібник. Київ, 2009. 360 с.
21. Савчин М.В. Педагогічна психологія: навчальний посібник. Київ, 2007. 424 с.
22. Швалба М. І. *Психологія соціальної роботи*: підручник. Київ, 2010. 272 с.

Інформаційні ресурси

1. Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, вул. Лесі Українки, 23) URL: <http://www.library.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/01about>
2. Цифровий репозитарій наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. URL: <http://www.library.chnu.edu.ua/index.php?page=/ua/02infres>
3. Чернівецька обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. Івасюка (м. Чернівці, вул. О. Кобилянської, 47). URL: <http://www.library.cv.ua/sample-page-2>
4. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Бібліотечні електронні ресурси та технології. URL: http://nbuv.gov.ua/e-technology?field_e-technology_tid=444&field_yfpdf_tid=All

5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Наукові ресурси. URL: <http://nbuv.gov.ua/node/1539>
6. ELibUkr Електронна бібліотека України. Ресурси відкритого доступу. URL: <http://www.elibukr.org/uk/resursi/resursividkritogodostupu.html>
7. Міністерство освіти і науки України. Нормативно-правова база. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/63/64/normativnopravova-baza/>
8. Academic Plagiarism. URL: <https://academicplagiarism.com/>
9. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
10. Закон України «Про авторське право і суміжні права». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>
11. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>
12. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
13. Академічна доброчесність. Сайт Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. URL: <https://www.chnu.edu.ua/universitytet/vazhlyvo/akademichna-dobrochesnist/>
14. Академічна доброчесність. Сайт кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти. URL: http://preschool.cv.ua/akadem_dobrochesnist/
15. Академічна доброчесність. Сайт факультету педагогіки, психології та соціальної роботи. URL: <http://webchnunew.kl.com.ua/виховна-робота/академічна-доброчесність/>

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Політика щодо відвідування занять: відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин і надання відповідних документів, що їх підтверджують, навчання може відбуватись за індивідуальним графіком (підстава: оформлений студентом пакет документів, наказ ректора).

Політика щодо академічної доброчесності: академічна доброчесність базується на засудженні практик списування (виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання), плагіату, фабрикації, плагіату. У разі порушення студентом академічної доброчесності (списування, плагіат, фабрикація), робота оцінюється незадовільно та має бути виконана повторно. Викладач залишає за собою право змінити тему завдання. Політика щодо академічної доброчесності регламентується «Положення про академічну доброчесність в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича».

Політика щодо дедлайнів і перескладання: роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. За наявності поважних причин перескладання модулів відбувається із дозволу деканату.

Політика оцінювання роботи викладача. Здобувачі після кожного заняття оцінюють роботу викладача та можуть залишати відгуки і пропозиції в анкеті в системі електронного навчання Moodle (<https://moodle.chnu.edu.ua/course/view.php?id=1178>)

Критерії оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни

Оцінювання поточної навчальної діяльності, підсумкового контролю та дисципліни в цілому здійснюється відповідно до «Положення про контроль і систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (протокол №2 від 24 лютого 2020 року <https://drive.google.com/file/d/1aDDzrMzuZ70A1CervuLzeYLONEosLySV/view>)».

Бал, отриманий на екзамені (40 балів), сума балів, отриманих студентом за різні види виконаної роботи у межах курсу (робота на семінарських заняттях – 30 балів; виконання самостійної роботи – 20 балів), модульні письмові роботи (10 балів) складають підсумкову семестрову оцінку.

Критерієм успішного проходження здобувачем освіти підсумкового оцінювання може бути досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни та відповідає шкалі оцінювання: національній та ЄКТС.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Відмінно	A (90–100)	відмінно
Добре	B (80–89)	дуже добре
	C (70–79)	добре
Задовільно	D (60–69)	задовільно
	E (50–59)	достатньо
Незадовільно	FX (35–49)	(незадовільно) з можливістю повторного складання
	F (1–34)	(незадовільно) з обов'язковим повторним курсом

A – «відмінно» – якщо студент набрав 90–100 балів, глибоко і всебічно знає зміст курсу, рекомендовану літературу, наукові першоджерела, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, пов'язує програмовий матеріал із профілем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок.

B, C – «добре» – коли студент набрав 70–89 балів, твердо знає курс і рекомендовану літературу. Добре засвоїв практичні навички, аргументовано викладає матеріал, висловлює свої міркування про ті чи інші психологічні феномени, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу.

D, E – «задовільно» – якщо студент набрав 50–69 балів, в основному знає курс, рекомендовану літературу, але непереконливо відповідає, плутає поняття, невпевнено чувається, виконуючи практичні завдання, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутнім фахом.

FX – «незадовільно» з можливістю перескладання – коли студент набрав 35–49 балів, не опанував зміст курсу, вкрай слабо знає загальну

літературу курсу, не знає наукових фактів, визначень, правил та законів. Часто пропускав лекції та практичні заняття.

F – «незадовільно» з обов'язковим повним курсом – якщо студент набрав 1–34 бали, не опанував зміст курсу, не знає загальної літератури курсу, не знає наукових фактів, визначень, правил та законів. Відсутнє загальногуманітарне та наукове мислення, практичними навичками не володіє. Часто пропускав лекції та практичні заняття.

Критерії оцінювання роботи та результатів навчання здобувача освіти на семінарських заняттях та критерії оцінювання самостійної роботи студентів

Максимум балів, які студент може отримати за одне *заняття або окремий вид роботи, зокрема тієї, що винесена на самостійне опрацювання – 12 балів.*

10–12 балів, «відмінно» – студент під час виступу повністю, ґрунтовно, логічно послідовно, з наведенням прикладів розкрив питання; вільно володів опрацьованим матеріалом, доповідав, не користуючись допоміжними засобами (конспект, підручник, методичні вказівки тощо); обґрунтував висновки та відповів на всі запитання; доповідь підготовлена з використанням багатьох джерел та інтернет-ресурсів; під час фронтального опитування дав правильні відповіді на питання.

7–9 балів, «добре» – студент повно та правильно висвітлив головні аспекти поставленого питання, відповідно до обраної теми, користуючись написаним текстом; зробив правильний висновок; допустив незначні помилки, відповідаючи на запитання; доповідь підготовлена з використанням багатьох джерел літератури та інтернет-ресурсів; під час фронтального опитування переважна більшість відповідей на питання були правильними.

4–6 балів, «задовільно» – студент неповно висвітлив головні аспекти поставленого питання, користуючись написаним текстом; зробив неправильні висновки; допустив грубі помилки, відповідаючи на запитання; доповідь підготовлена з використанням невеликої кількості джерел літератури; під час фронтального опитування не зміг відповісти на більшу половину з поставлених запитань.

1–3 бали, «незадовільно» – студент не розкрив питання, проявив поверховість суджень, не зміг відповісти на поставлені запитання; доповідь підготовлена з використанням лише одного джерела літератури; під час фронтального опитування частково зміг відповісти/не відповів на питання.

Під час оцінювання завдань для самостійної роботи студентів враховується:

1. Самостійність, креативність (аналітичний підхід, генерація ідей, новизна постановки проблеми), аргументованість;
2. Доступність, репрезентативність та верифікованість отриманих даних і результатів;
3. Використання першоджерел, системність, достовірність викладеного матеріалу, стилістика (загальна грамотність, легкість сприйняття текстів та матеріалу).
4. Логічність викладу, посилання на використану літературу і джерела.

Критерії оцінювання відповіді студента на екзамені

Форма проведення – письмова/усна.

Максимальна кількість балів, отримана студентом за екзамен - 40 балів.

Екзаменаційні білети з ОК «Психологія загальна» складаються із:

- (1) тестових завдань – 20 балів (20 питань, 1 правильна відповідь = 1 бал).
- (2) теоретичного питання – 10 балів.
- (3) теоретичного питання – 10 балів.

Розподіл балів за відповіді на теоретичні питання (№2, 3)

Кількість балів	Рівень засвоєння	Роз'яснення
9-10 балів	високий	передбачає високий рівень знань і навичок: відповідь повна, логічна з елементами самостійності; вдало використовується вивчений матеріал при наведенні прикладів; відповідь підкріплюється посиланнями на додаткову літературу
7-8 балів	достатній	передбачає досить високий рівень знань і навичок: відповідь логічна, містить деякі неточності при формулюванні узагальнень, наведенні прикладів; наявні труднощі при формулюванні узагальнюючих висновків, слабе знання додаткової літератури
5-6 балів	вище середнього	передбачає наявність знань лише основної літератури, студент відповідає по суті на питання і в загальній формі розбирається в матеріалі, але відповідь неповна і містить неточності, порушується послідовність

Кількість балів	Рівень засвоєння	Роз'яснення
		викладання матеріалу, виникають труднощі при наведенні прикладів
3-4 бали	середній	передбачає неповні знання студента основної літератури; студент лише в загальній формі розбирається в матеріалі, відповідь неповна і неглибока; не досить правильні формулювання, порушується послідовність викладення матеріалу, виникають труднощі при наведенні прикладів
1-2 бали	низький	студент не знає значної частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки при формулюванні та висвітленні понять, на додаткові питання відповідає не по суті, робить велику кількість помилок при відповіді
0 балів	дуже низький	студент не розкрив поставлене питання, не засвоїв матеріал в обсязі, достатньому для подальшого навчання

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне оцінювання (аудиторна та самостійна робота)										Кількість балів (екзамен)	Сумарна кількість балів	
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль №2									
T1	T2	T3	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	40	100	
5	5	5	3	4	3	4	3	4	4			
Змістовий модуль №3												
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7						
3	3	3	3	3	3	2						

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Набрані студентом у межах одного модуля бали (на семінарських заняттях, за виконання завдань для самостійної роботи, модуль-контроль) додаються й отримана сума ділиться на загальну кількість оцінок, таким чином виводиться середній бал (СБ).

Наприклад, студент набрав: Т.1 – 8 балів + Т.2 – 7 балів + n ... + Т.10. – 10 балів = 115 балів / 16 (кількість оцінок за один модуль) = 6,38.

Отже СБ – 6,38.

Далі за формулою виводиться кількість балів, отримана студентом за модуль: $(СБ \ 6,38 * 0,05 + 0,4) * 30$ (максимальна сума балів за один модуль) = 22 (21,57) – сума балів, набрана за модуль.

Сума балів за два модулі не може перевищувати – 60 балів.

**ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОВІДНИХ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ
ОСОБИСТОСТІ**

Період	Провідна діяльність	Провідний бік соціалізації: (А – розвиток особист. сфери, Б – пізнавальної)	Основні новоутворення періоду	Домінуючий освітній процес
Вік немовляти (0-1 рік) – етап "довіри до світу"	Емоційне спілкування з дорослими	А – освоювання норм взаємовідносин між людьми	Довіра до себе й інших, відкритість новому, емпатія, стресостійкість	Виховання
Раннє дитинство (1-3 роки) – етап «самостійності»	Предметно-маніпулятивна діяльність	Б – освоювання суспільних вироблених засобів діяльності з предметами	Здатність навчатися за зразками й інструкціями: мова, предметні дії, здатність до імітації	Навчання
Дошкільне дитинство (3-6/7 років) – етап «вибору ініціативи»	Гра	А – освоювання соціальних ролей, взаємовідносин між людьми	Соціальні навички співробітництва з дорослими й дітьми, уява, креативність, символічна функція	Виховання
Молодший шкільний вік (6-11 років) – етап компетентності	Навчальна діяльність	Б – освоювання знань, розвиток інтелектуально-пізнавальних функцій	Рефлексія, довільність як здатність до саморегуляції, розвиток здатності вчитись	Навчання
Підлітковий вік (11-14 років) – етап «відкривання себе»	Інтимно-особистісне спілкування з	А – освоювання норм взаємовідносин між людьми	Почуття дорослості, соціальна, особистісна рефлексія, "Я-концепція" як	Виховання й самовиховання

	однолітки ми		структурне утворення самосвідомості	
Юнацький вік (14 – 19 років) – етап самовизначення «світ та Я»	Навчальна професійна й трудова діяльність	Б – освоєння професійних знань, навичок і вмінь, знайомство з нормами професійної етики	Світогляд і професійне самовизначення, інтелект як система пізнавальних функцій; індивідуальний стиль діяльності	Навчання і самоосвіта
Молодість 20-25/30 років) – етап людської близькості"	Створення сім'ї. виховання дітей, праця як спосіб існування в суспільстві	А, Б – усвідомлювання цінності людей, що перебувають поруч, розвиток відповідальності за свою та їхню долю	Любов як беззастережне прийняття іншого, переконання як сукупність індивідуальних життєвих принципів	Самовиховання і самонавчання
Дорослість (25/30 – років) – етап „людської зрілості”	Трудова діяльність. виховання дітей, передавання досвіду	А, Б – набування професійної майстерності, досвіду організації людей. управління ними	Професіоналізм, мудрість як усвідомлення смислу власного життя и людських взаємин	Навчання та виховання інших

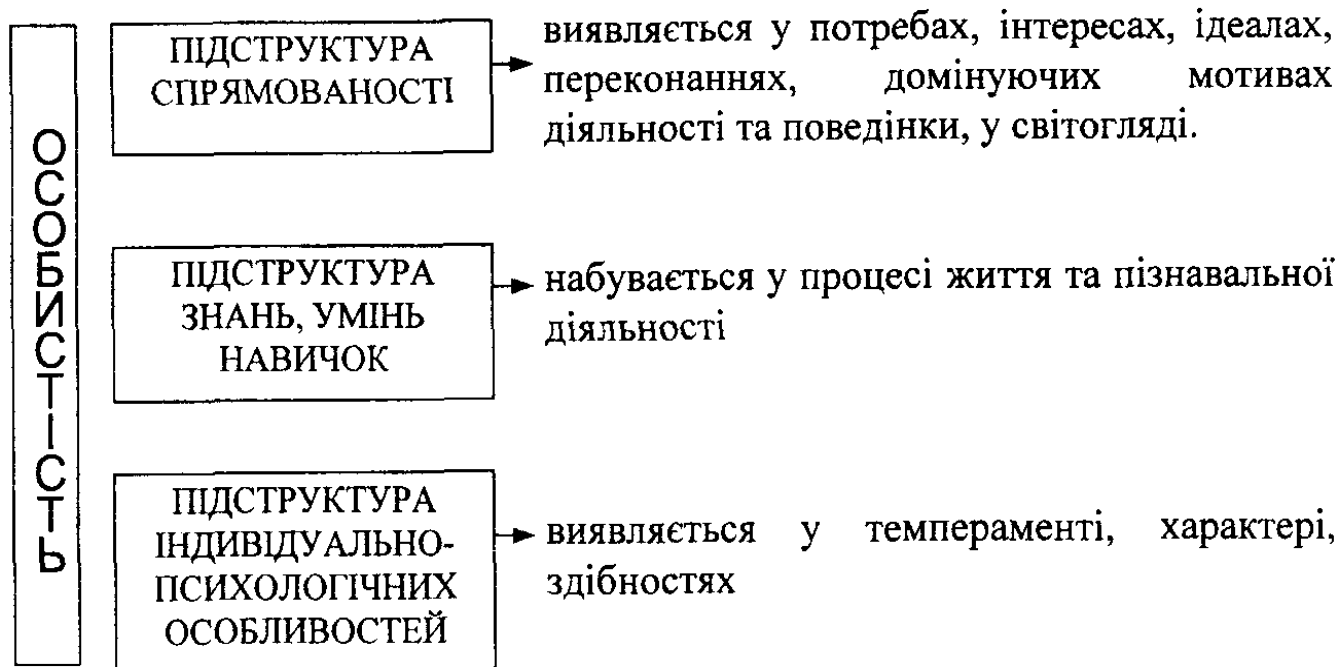
СТАДІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ (за Е.Еріксоном)

Стадія розвитку	Нормальна лінія розвитку	Аномальна лінія розвитку
1. Період немовляти (від народження до 1 року)	Довіра до людей. Взаємна любов, прихильність, взаємне визнання батьків і дитини, задоволення потреб дітей у спілкуванні та інших життєво важливих потреб.	Недовіра до людей як результат поганого поводження матері з дитиною, ігнорування, позбавлення любові, байдужість до неї. Занадто раннє чи різке відлучення дитини від грудей, її емоційна ізоляція.
2. Пізній період немовляти (від 1 до 3 років)	Самостійність, впевненість у собі. Дитина ставить до себе як до самостійної людини, але ще зараз залежної від батьків.	Сумніви у собі та гіпертрофоване почуття сорому. Дитина відчуває свою непристосованість, сумнівається у своїх здібностях, відчуває недовіру до розвитку елементарних рухових навичок, наприклад, ходи. У неї слабо розвинена мова, є сильне бажання сховати від оточуючих свою недолугість.
3. Раннє дитинство (від 3 до 5 років)	Зацікавленість і активність. Жива уява та зацікавлене вивчення навколишнього світу, наслідування дорослих, включення у статеворольову поведінку.	Пасивність і відсутність інтересу до людей. Відсутність ініціативи, інфантильне почуття заздрості до інших дітей, забитість та непевність, відсутність навичок статево-рольової поведінки.
4. Середнє дитинство (від 5 до 11 років)	Працелюбність. Чітке почуття обов'язку і бажання досягти успіху. Розвиток пізнавальних і комунікативних вмінь і навичок. Поставлення перед собою і вирішення реальних задач. Спрямованість гри, фантазії на кращі перспективи. Активне засвоєння	Почуття власної неповноцінності. Погано розвинуті трудові навички. Уникання складних завдань, ситуацій змагання з іншими людьми. Гостре почуття власної неповноцінності, приреченості усе життя залишатися посередністю. Конформність, рабська поведінка. Почуття безглуздості зусиль у вирішенні різних задач.

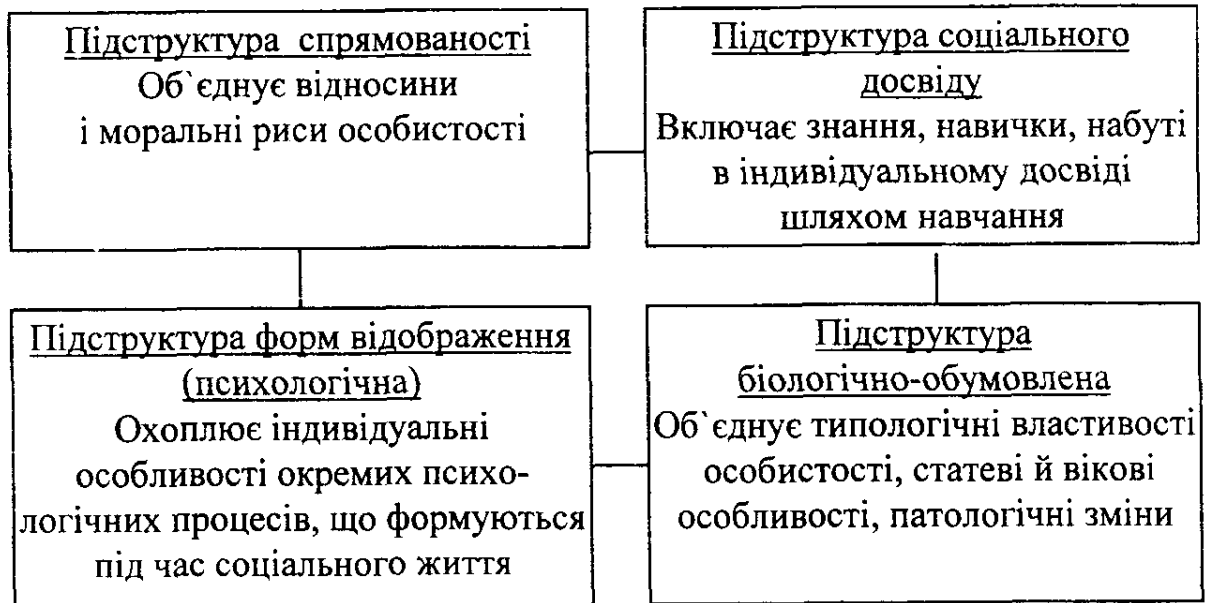
	інструментальних і предметних дій, орієнтованість на задачу.	
5. Статеве дозрівання, підлітковий та юнацький вік (від 11 до 20 років)	Життєве самовизначення. Розвиток перспективи – планів на майбутнє. Самовизначення у питаннях – Яким бути? Ким бути? Активний пошук себе і експериментування у різних ролях. Навчання. Чітка статева поляризація у формах міжособистісної поведінки. Встановлення світогляду. Ініціатива щодо лідерства у групах однолітків та підкорення їм у разі необхідності.	Плутаність ролей. Зміщення і змішаність часових перспектив: поява думок не лише про майбутнє та сьогоднішнє, але й про минуле. Концентрація душевних сил на самопізнанні, яскраво виражене бажання розібратися у самому собі на шкоду розвитку відносин із зовнішнім світом та людьми. Статеворольова фіксація. Втрата трудової активності. Зміщення форм статево-рольової поведінки, ролей у лідерстві. Плутаність моральних та світоглядних установок.
6.Рання дорослість (від 20 до 45 років)	Відчуття близькості до людей. Потяг до контактів з людьми, бажання і здатність присвятити себе людям. Народження і виховання дітей. Любов та робота. Задоволеність особистим життям.	Ізоляція від людей. Уникання людей, особливо близьких, інтимних стосунків з ними. Проблеми характеру. Нерозбірливі зв'язки та непередбачувана поведінка. Невизнання, перші симптоми відхилень у психіці.
7. Середня дорослість (від 40-45 до 60 років)	Творчість. Продуктивна і творча робота над собою і з іншими людьми. Зріле, повноцінне і різноманітне життя. Задоволеність сімейними стосунками і почуття гордості за своїх дітей. Навчання і виховання нового покоління.	Застій. Егоїзм та егоцентризм. Непроодуктивність у роботі. Рання інвалідність. Всепрощення себе і виключна турбота про самого себе.
8. Пізня дорослість (після 60 років)	Повнота життя. Постійні роздуми про минуле, його спокійна оцінка.	Відчай. Відчуття того, що життя прожите даремно, що часу залишилося надто мало, що він спливає надто швидко.

	<p>Прийняття прожитого життя таким, яким воно є. Відчуття повноти та корисності прожитого життя. Здатність примиритися з неминучим. Розуміння того, що смерть не є страшною.</p>	<p>Усвідомлення безглуздості свого існування, втрата віри у себе та в інших людей. Бажання прожити життя заново та отримати від нього більше, ніж було отримано. Від чуття відсутності у світі справедливості, наявності у ньому недоброго, нерозумного начала, страх перед смертю.</p>
--	--	---

СТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ
(за С.Л.Рубінштейном)

СТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ
(за К.К.Платоновим)

*СПІВВІДНОШЕННЯ ОБ'ЄМІВ ПОНЯТЬ «ЛЮДИНА», «ІНДИВІД»,
«ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ», «ОСОБИСТІТЬ» (за Р.С. Немовим)*

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМПЕРАМЕНТУ

З метою самодіагностики наведемо типові портрети людей, що відповідають різним темпераментам.

Холерик – «невтримний і непостійний»

Холерик відрізняється підвищеною збудливістю, а внаслідок цього і неврівноваженістю поведінки. Він запальний, прямолінійний. Часто, коли «заведеться», – агресивний. Схильний до бурхливих емоційних спалахів, різких змін настрою. Енергійний у діяльності. Здатний із усією пристрасстю віддаватися справі, захопитися нею. У цей час готовий переборювати всі труднощі, перешкоди. Але сили виснажилися, перший порив азарту пройшов, і холерик згасає. Ці перепади активності – наслідок його неврівноваженості. І. П. Павлов відзначав, що, захопившись чимось, холерик надто витрачає свої сили і виснажується більше, ніж варто, і внаслідок цього може втратити інтерес до тієї справи, яку починав із запалом.

Ось чому йому потрібна стимуляція, підтримка старших чи друзів. Монотонну роботу переносить важко. Робота на конвеєрі йому протипоказана. Рухи його різкі і рвучкі, міміка й жести виразні. Холерик – товариська людина, він легко йде на контакти з людьми, але низький рівень пластичності часто заважає йому поводитися адекватно в ситуації, що змінилася.

Сангвінік – «продуктивний діяч»

Сангвінік. І. П. Павлов говорить про нього як про продуктивного діяча, але лише тоді, коли в нього є цікава справа, тобто постійне збудження. Це жива, рухлива людина, яка швидко відкликається на навколишні події, легко перебудовує свою поведінку в новій ситуації. Для неї характерні рухливість і виразність жестів і міміки. Вона швидко знаходить контакт із людьми, товариська, не почуває скутості в новій обстановці. У колективі життєрадісна, з бажанням бере на себе нову справу, здатен до захоплення, здатен легко стати душею компанії. У сангвініка, як і в холерика, емоції легко виникають і легко змінюються. Тому він може порівняно легко переживати власні невдачі, звільнятися від гнітючого стану і підтримувати мажорний стан духу. Гнучкість і легкість утворення в нього нових тимчасових зв'язків пов'язані з рухливістю його нервової системи. Звідси гнучкість розуму, спритність. Він схильний до дотепності, легко схоплює нові ідеї. Продуктивний при динамічній різноманітній роботі. Робота, що вимагає врівноваженості і швидкої реакції, дуже підходить для нього. Він типовий екстраверт, що

відзначається реактивністю і зниженою сенситивністю. У нього підвищена емоційна збудливість, а тривожність характеру для сангвініка лише стан, а не стійка характеристика темпераменту й особистості.

Флегматик – «завзятий трудівник життя»

Флегматик. Людина спокійна, врівноважена і повільна. Вона залишається незворушною в будь-яких ситуаціях. Вона має сильний процес гальмування, тому їй неважко стримати свої емоції, строго наслідувати вироблений розпорядок життя, не відволікатися на дрібниці. У флегматиків почуття виникають повільно, зберігаються довгостроково, афектів (тобто некерованих реакцій) не буває, міміка і жести невиразні.

За виразом І. П. Павлова, флегматик – «завзятий трудівник життя». Він легко й успішно може виконувати роботу, що вимагає напруги.

Тому ефективний при роботі на конвеєрі і там, де переважає монотонна діяльність. Неквапливий, любить працювати за планом, розрахувавши свої сили і можливості. Впертий і наполегливий у досягненні мети. Справу доводить до кінця. Спокійний і небагатослівний у спілкуванні з людьми, не любить пустої балаканини. Він інертний, тому йому потрібен час, щоб зібратися, зосередити свою увагу чи переключити її на інший об'єкт. Флегматики – типові інтроверти. Вони ригідні і до нової обстановки пристосовуються важко, цінують звичний спосіб життя, звичну роботу, звичне коло спілкування. Інертність відбивається на відсталості їхніх стереотипів, труднощах їхнього ламання і перебудови. Однак ця інертність забезпечує їх солідність, обґрунтованість і цілісність. Флегматик гарний там, де потрібні виваженість, неквапливість, холонокровність. Він не любить звертати на себе увагу і бути в центрі подій.

Меланхолік – «художній тип»

Меланхолік. За виразом І. П. Павлова, – «художній тип». Це людина, яка має високу сенситивність і неврівноваженість емоцій. Тому вона легкоранима, вразлива і схильна глибоко переживати навіть незначні невдачі. Для меланхоліка характерні мала реактивність, повільне виникнення почуттів, але в той же час їх велика глибина. Тому почуття нерідко накладають відбиток на весь лад їхнього життя. Меланхоліки замкнуті. У них мало друзів, зате з близькими людьми вони підтримують дуже теплі відносини. Вони не люблять працювати без відпочинку, тому що легко втомлюються. У звичній для себе обстановці меланхолік може бути товариською людиною і гарним працівником. Меланхоліки – інтроверти, вони схильні занурюватися в себе, звертатися до світу власних думок, образів, відчуттів. В силу цього меланхоліки більш незалежні від думки оточуючих. У спілкуванні вони тактовні, поважають

чужі думки і почуття. Тривожність, помисливість у них є рисами особистості. Слабкість нервових процесів з перевагою гальмування призводить до того, що будь-яка сильна напруга швидко стомлює меланхоліка, в екстремальних же ситуаціях може трапитися зрив. Ось чому професійний добір не рекомендує людям зі слабкою нервовою системою вибирати ті професії, що поєднані з екстремальними ситуаціями. До космонавтів, водіїв швидкісних потягів, диспетчерів аеропорту і залізничних вузлів, льотчиків-випробувачів, підводників професійний добір пред'являє в цьому плані жорсткі вимоги.

І ще одне: у людей зі слабкою нервовою системою знижений опір до сильних допінгів. Тому вони більш усіх схильні до залежності від алкоголю і наркотиків.

Перш ніж запропонувати методику діагностики темпераменту, необхідно відзначити наступне:

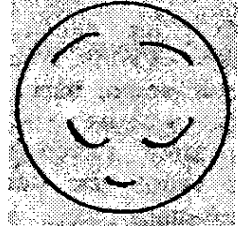
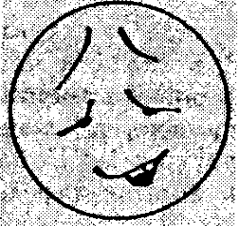

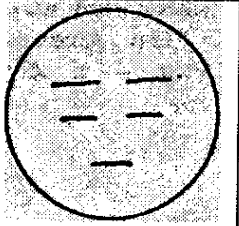

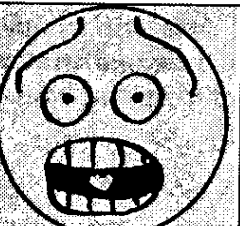
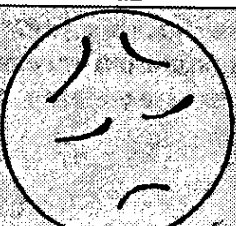
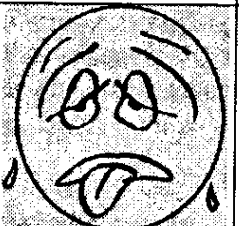

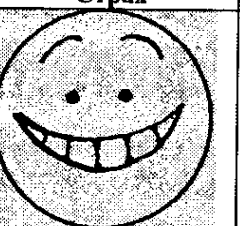
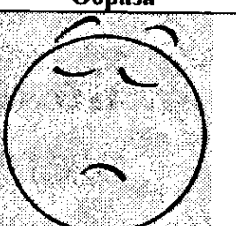
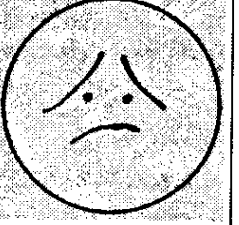
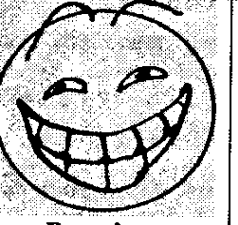
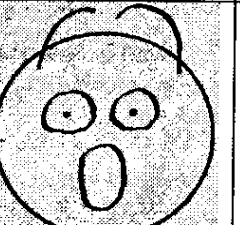
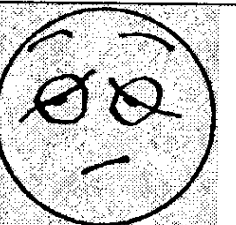
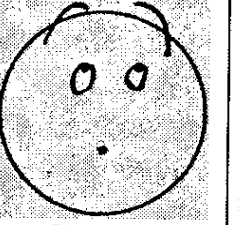
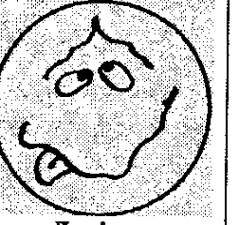
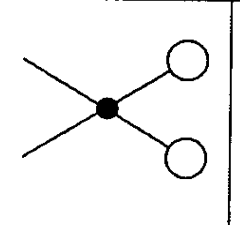

1. Темперамент – це стійке утворення. Змінити його не можна, але можна і потрібно навчитися керувати ним, володіти собою. Таку можливість дає людині характер, спрямованість його особистості.

2. Немає поганих і гарних темпераментів. Переваги і недоліки кожного темпераменту дуже відносні. Важливо усвідомити, що за темпом психічного життя люди різні, і не зважати на це не можна.

3. У чистому виді темперамент виявляється рідко. Людей з яскравими темпераментами не так і багато, хоча в кожному колективі можна зустріти їхніх носіїв.

4. Темперамент не визначає соціальної цінності людини. Ледачим і працьовитим, героєм і негідником може бути людина будь-якого темпераменту.

КАРТКИ ЕМОЦІЙ

			
Боязкість	Скромність	Злість	Жах
			
Спокій	Смуток	Страх	Образа
			
Стомленість	Задоволення	Щастя	Хвастоці
			
Сум	Веселість	Здивування	Байдужість
			
Провина	Дурість		